

9995/6

Український КОМБАТАНТ

ЧАСОПИС СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

1954 р.

На Чужині

Ч. 2.

З М І С Т

Від Редакції	4
У 28-му річницю смерти Симона Петлюри — К. Смовський, генерал-хорунжий	5
Нащадок Ярослава Мудрого — К. С-кий	7
Перший Український Військовий З'їзд — майор Дзябенко	9
Озброєння й Історія — майор Л. Василів	13
Вплив різних, незалежних від людської волі, чинників на вислід бою — підп. В. Татарський	34
Напальм	46
Найк	47
Значення Гібральтару — ХХ	48
Бойкот	49
Цікаві речі з нашої і чужої минувшини	49
Хроніка — З життя СУВ	50

УКРАЇНСЬКИЙ КОМБАТАНТ

ЧАСОПИС

СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

Ч. 2

«... Не всі політичні організації і не завжди розуміли необхідність існування Державного Центру на чужині. Натомість наше вояцтво, що змагалось в лицарських боях проти всякої Москви і вийшло на чужину для продовження боротьби, завжди були патріотами, завжди горнулося до свого незмінного Проводу...»

А. Л і в и ц ь к и й

(З привітання на 2-й Делегатський З'їзд СУВ
8—9 травня 1948 р.)

1954

НА ЧУЖИНІ

Видає:
СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

Редагує:
КОЛЕГІЯ

балесту й куші, які церква дозволила вживати тільки проти «невірних».

Поруч вище згаданих обмежень, великий вплив на зменшення воєнних знищень мав факт будови міст, обнесених мурами, та лицарських замків.

Битви середньовіччя більш пригадували турніри, ніж плянову й керовану битву. Участь лучників у цих битвах був дуже малий, що належить приписати тому, що лицарство відчувало відразу до такої зброї.

Подібним упередженням не надавала жодного значення Візантійська Імперія. Вона дивилась на війну з практичного боку, а не героїчного. Посвята життя людського для досягнення того, що можна було досягнути підступом, вважалась за верх злого командування.

Військо візантійське складалося з кінноти, піхоти й артилерії. Позатім Імперія посідала воєнну флоту, що диспонувала страшливою зброєю, яка називалась «морський вогонь», або «грецький вогонь». Це була субстанція, що запалювалася, зіткнувшись з водою. Випускалася ця речовина з сифонів, уміщених на кораблях. Сьогодні подібна зброя носить назву «метача вогню».

Щодо тактики Заходу, можна сказати, що певний поступ внесли «хрестові походи».

Першою ластівкою занепаду феодалного лицарства було вжиття англійцями довгого луку (так званого англійського), що був страшною зброєю, навіть проти окритого панцером лицарства. Тому від часу битви під Греци в 1346 році феодална система починає хилитися до упадку. Усе це належить приписати зростові міської міліції, збираному війську, озброєнню піхоти списками, англійському лукові й нарешті, винаходів стрільного пороху, за поміччю якого почали руйнувати замки феодалів.

РОЗДІЛ IV. «Доба Пороху». На вступі цього розділу генерал Фуллер твердить, що з винаходом стрільного пороху почалася технологічна епоха війни, скритим імпульсом якої було вилімінування в людині елементу фізичного й морального й залишення тільки елементу інтелектуального. Таким чином, порох здемократизував війну і знищив середньовічний порядок під оглядом фізичним і моральним. Винахід пороху генерал Фуллер приписує Регорові Бокен в 1249 році. Перша згадка про гармату знаходиться в арабському документі з 1304 року. В 1387 році появилася перша гармата з 144-ма люфами (цівками), що стріляла сальвами. Перед кінцем XIV-го століття вже були одливані «бомбарди» (старовинна гармата, що стріляла каменними ядрами) калібру 25 дюймів. У тім же більш-

менш часі почала входити в життя ручна вогнестрільна зброя, про яку перша згадка появилася в 1384 році. Ручна гармата появилася в 1382 році. Димне стрільно — в 1405, шнур запальний — в 1410, порох зернистий — в 1429, вогняні стрільна в 1400-1450 рр., замок з гнотом запальним (аркебуз) — в 1450 році, вибуховий набій з бронзи — в 1463, бомби вибухові — в 1470, лафета на колесах — біля 1470 року, пістоль — в 1483 році, запальний набій — в 1487, гвинт — в 1520, замок коловий, або мушкет еспанський — в 1521 році, уліпшені ручні гранати — в 1536 році, пістоль з коловим замком — 1543, гільзи папірові — в 1560, звичайний вибуховий набій — в 1588, гвинтований пістоль — біля 1592 р., запальник ударний — в 1596 році.

Вже у війнах Гуситських і у Столітній війні артилерія відіграла поважну роль. Але тільки здобуття Константинополя Мохамедом II-м в 1453 році показало, що пануючою зброєю є гармата.

В наслідок розвою артилерії збільшилось значення польових фортифікацій. Усе це зменшило значення кінноти й висунуло на перший план піхоту. Батьком тогочасної піхоти, на думку автора, є Маркіз Пескара, що в початках XVI-го століття поклав підвалини під її тактику. Більш-менш біля половини XVI-го століття постає тактика сполучених родів зброї, що протривала більш 100 років. Тактика ця полягала на тому, що артилерія торовала дорогу піхоті, мушкетери цієї піхоти прочищували влом для піших пікінерів, або озброєної в списи й шаблі кінноти.

Перехід від середньовічного способу битви на новий спосіб відбувся нагло. Це можна ствердити через порівняння складу військ. В той час, коли в 1494 році кіннота становила дві третини французького війська, то в році 1528-му кіннота становила ледве одну одинадцяту частину цілості. Подібне було й у війську еспанському.

Впровадження стрільного пороху започаткувало рівно ж новий період в історії цивілізації, що вирізняється намаганням до централізації влади в руках королів. Це була тенденція, противна середньовічному устреві, де влада була поділена поміж феодалів. Переміна ця являлася наслідком великих коштів організації війська, озброєного у вогнестрільну зброю, передовсім озброєного в артилерію. Такого великого тягару не могли нести одиниці, а тому перебрала його держава. Наслідком централізації влади в світських руках, монархія була винесена понад церкву; це викликало перетворення війни, з суду морального — в знаряддя політики.

В XVI-м столітті разом з постанням постійних військ є прагнення втримання рівноваги сил. Служба військова перестає бути привілеєм вищих клас, а битви набирають прикмет масових боїв.

Винахід стрільного пороху поклав підвалини під морську потугу Англії, що була першою в озброєнні своїх кораблів в сильну артилерію. Від того часу англійська фльота почала класти головний натиск на вогневий бій, відсовуючи на другий план абордаж. Еспанці ще в 1588 р. змагались до абордажу й легковажили вогонь. Це, безперечно, у великій мірі, спричинилось до поразки Еспанської Великої Армади.

Порох відіграв величезну роль в заморських здобичах. Це яскраво підкреслюється у випавах конквістадорів Cortes і Pizarro. Без пересадки можна сказати, що Америки були здобуті вогнестрільною зброєю і конем. Наслідком тих здобичей було народження імперіалізму.

Однак, найбільшою переминою, яку спричинив порох, — це вплив гармати на розвій промислу. Наслідком того було передовсім збільшення видобування заліза та постання групи фінансистів, що, в заміну уділюваних опроцентованих позик, брали в застав королівські копальні. Так було покладено підвалини для капіталізму. З другого боку, великі заборговання королів змушували їх до шукання нової здобичі й до експлуатації віддалених теренів, щоб цим шляхом знайти можливості до сплати боргів вірителям. Наслідком цього було народження нового міту суспільного — вже не релігійного, не військового, а господарчого. Метою війни стає передовсім золото. Ці зміни були джерелом Реформації й Тридцятилітньої війни (1618-1648). Під оглядом політичним ця війна показала, що конфлікти ідеологічні не дають бажаних наслідків, а це тому, що ідеї не можна вбити. Цієї науки не могли забути багато майбутніх поколінь. Під оглядом військовим Тридцятилітня війна принесла дальший поступ в розвитку озброєння та збільшення потуги вогню. Реформи короля Густава-Адольфа в 1594-1632 рр. висовують на чолі піхоту, як головну зброю. До цього рівно ж спричинився винахід дешевого кремневого замка (біля 1635 року) та багнету (біля 1647 р.). Впровадження до озброєння багнету ліквідує тогочасний поділ на пікінерів та мушкетерів та спрощує тактику бою.

Ці радикальні зміни збігаються із змінами вигляду війни. Цей факт зміни вигляду війни треба приписати більшому розумінню того, що, оскільки жахи війни не будуть обложінені певними обмеженнями, то суспільству загрожуватиме загибля. В наслідок цього було впроваджено — 1) кодекс гоноровий, що обняв командирів та 2) засади, що «ані спра-

ведливість, ані право, ані жадна пристрасть, що порушує людьми, не повинна бути мішана з війною». Крім того, великі кошти спричинилися до зменшення кількості військ та виробили тенденцію до уникання кривавих битв, з огляду на страти цінного вояка. Якщо йде про забезпечення війська, то місце грабунку заступає система постачання з уряджених магазинів.

Дальшою іновацією, яку приносить цей період, — було впровадження Фридрихом II-м кінної артилерії. Однак, найбільші реформи артилерія завдячує французькому генералові Gribeauval (1715-1789), що устійнив її калібри й започаткував модерну організацію.

В Розділі V-му («Доба Пару») автор обмірковує наслідки постання меркантилізму й винаходу парової машини. Меркантилізм пхав держави до нових завойовань, а тим самим — до війни. Война вимагала зросту виробництва, виробництво зміцнювало меркантилізм. В такий спосіб поставало блудне коло.

Парова машина започаткувала промислову революцію. Це збігається з новим суспільним напрямком, пропонованим тогочасними філософами. Проповідуючи рівність і вільність, цей філософічний напрямок домагався покликання народньої армії для оборони перед тиранією. Американська війна за незалежність була першою війною, що провадилась під гаслом боротьби з тиранією і дала початок XIX-столітньому способowi воювання, який далі був розвинений війнами Великої Революції та війнами Наполеонівськими.

Головною прикметою тогочасних військ було впровадження конскріпції, що зроджує стремління шукати кількісної переваги. В тактиці приходять великі зміни, входять у життя розгорнуті лади й розстрільні.

Цей період дає Clausewitz'a, що приймає ідею кількості, як істоту Наполеоновської системи і на ній опирає свою філософію війни. Під час, коли пропагований Кляузевітцем «спартанізм» стремить до перетворення держави у воєнну машину, — уярмлена сила пари починає перетворювати державу в машину промислову. Від того часу військо і машина перестають бути слугами людей, а замінюються в їх панів. З того часу над життям запановує боротьба мас, а Дарвін, Маркс і Кляузевітц стають пануючою трійкою XIX і XX-го століть.

В ділянці озброєння в першій половині XIX-го століття можна зазначити два першорядної ваги військові винаходи, а саме: ударний запальник (1814 р.) і циліндричний набій (1823 р.). Ці винаходи зробили революцію в тактиці піхоти: унезалежили рушницю від непогоди та збільшили його

цільність. Це зробило карабін смертоносною зброєю століття, а винахід запалюючої речовини (капсуля) уможливив впровадження одноманітного набою (1847-1861 р.).

Цим змінам у військовій ділянці дотримав кроку поступ в розвитку парової машини, яка поклала військові підвалини під політику сили. Без парового корабля Велика Британія не поширила б своєї влади на морях, а Прусія, а пізніше й інші континентальні держави, не могли б впровадити в життя теорії Кляузевітца.

Кримська війна виявила вражливість дерев'яного корабля на вогонь артилерії, що започаткувало опанцернення кораблів. Однак, вартість нових опанцернених кораблів була оцінена лише під час громадянської війни в Сполучених Штатах. Під час цієї війни, в 1861 році, дійшло до зустрічі двох панцерних кораблів, які, після двогодинного вогневого бою і взаємного наїзджання — роз'їхалися, не вирішивши бою.

Щодо залізниці, то першою державою, яка оцінила її військове значення, була Прусія, а першим генералом, що поставив залізничну стратегію на належний рівень, був Мольтке.

Почавши від 1866-го року, з'являлися щораз більше війська, які складалися з короткотермінових поборових, що були озброєні у відзадкову рушницю (гвинтівку)^{*)} Цю рушницю перша впровадила Прусія, в 1861 році. Рівнож в артилерії, на місце негвинтованої гармати, впроваджується відзадкова — нарізна гармата.

Найбільший поступ у військовій ділянці принесла домова війна в Сполучених Штатах Америки. Головно торкається це нових винаходів. Побачили тоді світло, магазинкова рушниця, скоростріл; випробувані були торпеди, сухопутні міни й морські, польовий телеграф, світляна сигналізація, сигналізація прапорцями, дротяні перешкоди, дерев'яні овинені дроти, гранатомети, ручні гранати, гранати з крилами ракети та різного роду мінові пастки. Крім цього, уживано було панцерні потяги, вибухових бальонів та карабінкових набоїв. Рівно ж вимагано впровадження прожекторів, смердячих стрілен (задушливої дії); пропонувано вжиття вогнемету. А укоронуванням усього цього було затоплення корабля «Housatonic» конфедерацьким підводним човном, що порушував людською силою.

Далі автор переходить до війни Австрійсько-Пруської, що відбулась в 1866 р. Ця війна не принесла великого поступу.

^{*)} За словником І. Ільницького-Занкевича: „Deutsches u. Ukrainisches Militär wörterbuch“. — Berlin, 1939.

Американські досліді не дійшли ще до Європи. Натомість, Австрійсько-Пруська війна виявила велику перевагу відзадкового карабіну над карабіном, ладованим через люффу. Під оглядом політичним, наслідком цієї війни було збільшення людности Прусії на 24 мільйони, що дало їй перевагу на одну третину над Францією.

У війні Французько-Пруській яскраво зазначились вищість відзадкової гармати пруської над французькою, ладовою від переду. Ця війна рівно ж виказала конечність переказання командирами командування в руки Головного Штабу.

Мир, що постав по Французько-Пруській війні, був періодом нових винаходів. Поліпшено, згідно винайдено, підводну міну, підводний човен, малокалібровий карабін магазинковий, кулемет, бездимний порох, скорострільну гарматку з опороповоротником. Гармата ця, завдяки засягові своєї дії і скорострільності, стає пануючою зброєю, відзискує знову перевагу над карабіном, що він мав свого часу над гарматою без опороповоротника.

Крім того, цей період відзначився постановом економічної «февдальної системи»: в ній місце февдальних баронів посіли фінансисти, промисловці й підприємці. В руки цієї групи переходять справи війни й миру. Це явище дуже влучно окреслив Мольтке словами: «сьогодні біржа осягла такі впливи, що може для оборони своїх справ, випровадити армії в поле».

Візію війни, що мала б закінчити цей період, найкраще представив польський жид, банкір I. S. Bloch у трьохтомовій праці під наголовком «Майбутня війна», — що була видана в 1897 році. В цій праці він передбачає не тільки політичні й господарські наслідки майбутнього конфлікту, але рівно ж переміни в тактиці й у засобах бою.

РОЗДІЛ VI («Нафта») генерал Фуллер розпочинає твердженням, що два винаходи зреволюціонували війну, а саме: мотор внутрішнього горіння й радіо. Винахід мотору внутрішнього горіння впровадив транспорт моторовий, що змінило обличчя війни на землі й уможливило опанування повітря; це опанування перенесло війну в третій вимір. Другий винахід — радіо — поконав час і простір. Ці та ще інші винаходи перетворили революцію промислову в цивілізацію технологічну. Однак цей важливий факт не був спостережений військовиками, які були відокремлені від цивільного життя й не зауважили, що діється.

Цьому треба приписати дуже багато, просто абсурдальних тверджень, як наприклад: «битви в укріплених таборах, подібних до таких як під Плевною, або під Мукде-

ном, ніколи не будуть мати місця у війні з армією французькою», або — «... в битві треба дотримуватись тільки одної засади, а саме — атакувати».

Божницями цих «ересей» були — генерали Foch, Grand-maison, Langlois. Вони заснували школу військової думки — «думки, що могла ревалізувати тільки з Суданськими дєрвішами». Їх вихідною точкою було твердження, що «мєраль — це найкраща відповідь на кулю». Прикладом цього може бути таке розуміння Foch'a, що цитуючи слова Josepha de Maistre, що «програною битвою є така битва, про яку думається, що її програлось, бо ж битви не можна програти фізично», — додає від себе, що битва може бути програна, або виграна тільки морально. Завдяки такому розумінню Foch дійшов до такого афоризму: «виграною битвою є така битва, після якої не визнано себе за побитого». Розповсюджувачі подібних байок забули, що наступ може мати бажаний успіх тільки тоді, коли повернемося до істоти Наполеонівської офєнзиви, — що «війну робиться артилерією». В наслідок вищезгаданих помилкових поглядів французьке військо вийшло на війну з доктринною наступу, але без тяжкої артилерії.

Трохи краще представлялася справа у німців. Однак і вони не витягнули повних висновків, а обмежились тільки збільшенням тяжкої артилерії, замість того, щоб оперти організацію війська на панучу зброю — гармату. Якби військо німецьке було організовано навколо гармати і скорострілу, а не навколо карабіну повторального, то німці перемогли б Францію. Це виявила 1-ша світова війна. Після короткого періоду рухомих боїв, що значно скривавили обидві сторони, дійшло до застою й війна набрала вигляду позиційних дій. Над полем бою запанували скоростріл і гармата. Не будучи в силах проламати фронту, Союзники поклали усі свої надії на морську бльокаду, на що німці відповіли безкомпромісовою війною підводних човнів. Проблема проламання оборони була розв'язна тільки в 1917 році повзами (танками).

Наслідки цієї війни були революційні. Під оглядом політичним вона повалила три імперії: німецьку, російську й австрійську. Під оглядом господарчим і фінансовим вона знищила переможених і, за винятком Америки, цілковито вичерпала переможців.

Не менш революційним був і характер 1-ої світової війни. Вона відкинула моральність і санкціонувала страхіття і терор як середники битви психологічної. Крім того, вона показала, що перемогу дає не кількість війська в полі, а потенціал промисловий.

Як переважно буває, після катастрофи 1-ої світової війни, властиві висновки витягнули переможені. Німці, Советська Росія й уменшому ступені — Італія, зрозуміли, що після лекцій останнього конфлікту потрібно було збільшити: 1) авторитет політичний, 2) народню дисципліну, 3) самовистарчальність господарчу і 4) технологію. А тому, що цих посуень вимагала війна, зроблено було висновок, що це треба впровадити в життя вже в часі миру, щоб бути готовим до війни.

Реформи ці провадили до автократії, регламентуючи автаркії і механізації; усе це творило нову концепцію цивілізації. В такий спосіб дійшло до того, що переможені замінили славний вислів, що війна є дальшим тягом мирної політики — новою формулою, що «мир є дальшим тягом воєнної політики».

Якщо йде про переможців, то вони, подібно до середньовічних «чорнокнижників», наклали клятву й намагались накласти інтердикт на нову зброю.

Переворот, що був викликаний появою літака, танка та бойових газів, не був жадною державою належно оцінений. Навіть Німеччина й Росія, дві держави, що займали чолові місця в озброєннях, замість того, щоб організувати свої війська довкола танка, підпертого літунством, обмежились на створенні двох відмінних військ: одного, що можна було назвати «рукодільним» і другого, що можна було б назвати машинним. Натомість на добро тих держав можна зарахувати те, що вони не відокремили свого літства від решти війська, — що устерегло їх, згідно з твердженням генерала Фуллера, від прийняття помилкових теорій Doheta, Mitchell Severskyego, які в літаку бачили таку потужну зброю, що всі інші роди зброї здавалися їм малозначущими.

Тим часом у ділянці промисловій щораз скорший поступ допоровадив в короткому часі до надпродукції, яка в свою чергу викликала безробіття. Держави, що вийшли з 1-ої світової війни переможені не могли собі на це дозволити і впровадили примус праці та спрямували робочу силу до воєнного промислу, продукцію якого можна було зужити тільки на війні.

В такий спосіб постали дві суперечні собі концепції миру — нового і старого порядку. Метою нового порядку було зорганізування самовистарчальних бльоків із держав, пов'язаних грішми, що були оперті на здібності виробничій. Метою старого порядку було затримання дотихчасового стану в надії, що стара грошева система розв'яже в якийсь, ближ-

на перший український військовий з'їзд, що відбувся в Києві.*)

Мені особисто не раз доводилось чути від українських громадян, навіть і від військовиків, що перший український військовий з'їзд можна було скликати значно раніше, ніж він відбувся. Через запізнене нібито скликання з'їзду ми, мовляв, багато втратили для української справи взагалі в перші місяці після російської революції. На такі нарікання непоінформованих осіб коротко можна відповісти так.

Як же можна було раніше скликати з'їзд українських військовиків, коли ж сама Українська Центральна Рада оформилася лише 20. березня 1917 року с. ст., тобто не минуло й місяця після російської революції та не минуло двох місяців перед відбуттям першого українського військового з'їзду. А якщо ще взяти до уваги, що праця по скликанні делегатів на з'їзд не була такою легкою й простою, як то можна собі уявляти, коли підходити до неї з думками не сьогоднішньої спокійної доби, а тодішнього військово-революційного часу, та коли взяти на увагу й те, що дуже мало було таких командирів частин тодішньої російської армії, які не стояли б на перешкоді поїздки українців-делегатів із фронту від його частини на український військовий з'їзд, те ще аж до самого Києва, — стане зрозумілим, чому перший український військовий з'їзд не міг відбутися раніше. Таких несприятливих обставин скликання з'їзду можна навести ще багато; всі вони дуже гальмували працю. Та все ж, не дивлячися на всі ці перешкоди й труднощі, що їх створювали вороже наставлені різні командири частин тодішньої російської армії, українським чинникам, які очолювали справу скликання військових делегатів на з'їзд, усі ці труднощі, як політичного, так і технічно-фінансового характеру, з успіхом почастило подолати і перший український військовий з'їзд таки відбувся. На нього прибуло до тисячі делегатів-українців, що репрезентували до одного мільйона військовиків, які виявили себе українськими, а не російськими вояками. (Характеристично, що між делегатами з'їзду не було ані одного генерала — ніби в російській армії не було зовсім генералів-українців. Був, правда, присутній, як гість, генерал Іванов, що весь час протягом цього з'їзду сидів спокійно на самій горі, на бальконі, — його, як фахівця, пізніше кооптували до Інспекторського відділу Українсько-

*) Як український Організаційний комітет на чолі з полковником Глинським, так і Клуб імени гетьмана Полуботка на чолі з підпор. М. Міхновським мали своє урядування в одному помешканні на Миколаєвській вулиці.

го Військового Генерального Комітету. Потім зголосився ще один генерал — Кондратович чи Кондрашевич — прізвища якого вже добре й не пам'ятаю.)

Найбільше і найорганізованніше прибули делегати на з'їзд з т. зв. північного фронту, а між ними до Києва прибув і наш майбутній Головний Отаман війська Української Народньої Республіки С. Петлюра. Ще перед його приїздом деякі військовики знали про це — наприклад, полковник (пізніше генерал) Пількевич та раділи, що на з'їзді буде й С. Петлюра. Я особисто теж був дуже зацікавлений особою С. Петлюри, якого хоч і побачив на з'їзді вперше в моєму житті, але про нього знав від його рідного брата, полковника О. Петлюри, з яким я запізнався в Полтаві ще 1913 р.

Не вважаю за потрібне на цьому місці звеличувати особу незабутнього Головного Отамана С. Петлюру, бо його ім'я вже звеличено та відоме українському народові. Але все ж таки не можна обійти мовчанкою та не згадати бодай про те, який великий вплив мав С. Петлюра на хід праці з'їзду та з яким великим ентузіазмом зустрічали делегати з'їзду Петлюру, коли він ще тільки показувався на підвищенні, де виголошували промови. Заля, що була вщерть переповнена тисячною масою українських військовиків, поміж якими виднілися й цивільні особи, як гості, просто шаліла від вигуків «Слава», схвального брязкоту зброї й оплесків. Вони вже тоді, мабуть, відчували в цій, невисокого росту, сухорлявій постаті провідника українського народу. Коли С. Петлюра починав промовляти, то спочатку говорив дуже тихо, але далі підвищував свій голос, оживав, і промова його так захоплювала делегатів з'їзду, що можна було чути, як десь у залі літала муха.

Ще за кілька днів до відкриття з'їзду відбувалися делегатські наради, на яких, часами, було сотки делегатів з'їзду. На цих нарадах не один раз виступав і С. Петлюра. Промови його були такі палкі, захоплюючі, що просто полонили слухачів та влучали прямо в серце кожного з присутніх. Тому немає нічого дивного, що коли почали делегати намічати осіб до президії з'їзду, з усіх кінців залі понеслися голоси: «Петлюру, Петлюру!» А хто не знав його прізвища, то просто показував пальцем: «До президії — отого пана, що там сидить, що промовляв на наших нарадах».

Перший український військовий з'їзд відбувався на Володимирській вулиці, в Педагогічному Музеї, в помешканні Української Центральної Ради. З'їзд відчинив проф. М. Грушевський під дуже гучні оплески делегатів (коли він показався на підвищенні). Після привітання делегатів першого

українського військового з'їзду, що прибули на цей з'їзд, М. Грушевський у своїй змістовній й високопатріотичній промові висловився, між іншим, що «тепер упали московські кайдани, якими був скутий поневолений український нарід більше двохсотроків і настав час, коли наш нарід сам мусить творити своє життя по своїй впадобі».

Після його промови було обрано президію з'їзду. До складу президії ввійшли такі особи: проф. М. Грушевський, С. Петлюра, В. Винниченко, підпор. М. Міхновський, полковник Капкан (Командир першого українського імени гетьмана Богдана Хмельницького полку, який був уже сформований і який ніс почесну варту під час з'їзду), військовий лікар Луценко, сотник Селецький, моряк С. Письменний, чотовий Роніс та ще одна особа, прізвища якої, на жаль, уже не пам'ятаю. В технічному апараті були чотири секретарі, а між ними й стенограф.

(Кінець в наступному числі)

Озброєння і Історія

„J. F. C. Fuller — ‚Armament and History‘ — A Study of the Influence of Armament on History from the Dawn of Classical Warfare to the Second World War. 1946, Eyre & Spottiswood. London.”

Книга англійського ген. Фуллера «Озброєння і Історія» (Armament and History) являється одною із найкращих його праць, а тому заслуговує на спеціальну увагу вояцтва. На жаль ширшим колам нашого вояцтва книга ця не є доступна.

Щоб дати можливість нашим воякам познайомитися із змістом цієї цікавої праці ген. Фуллера, подаю його в скороченню.

Леонід Василів

Книжку цю генерал Фуллер почав писати під час II-ї світової війни. Сім перших розділів були готові до друку ще перед вибухом першої атомової бомби. Поява цього епохального винаходу схилила автора написати ще один розділ — восьмий, — що, згідно з опінією самого автора, повинен бути потрактований радше, як додаток до закінченої праці, а не як кінцевий розділ. Як усі праці генерала Фуллера, так і ця книжка виявляє його велику ерудицію, дуже глибоке знання предмету та надзвичайну здібність синтетичного охоплення питань та історичних процесів. Генерал Фуллер є філософ, що явища війн трактує науково, завжди підкреслюючи їх тісний зв'язок із тогочасною епохою цивілізації.

Цілість праці «Озброєння й Історія» складається з передмови, вступу та восьми розділів, з яких кожний містить великий виказ джерел і індекс.

Перший розділ має характер загальний і служить вступом до дальших розділів, яким автор дає назви, що відповідають черговим періодам нашої цивілізації, а саме: періоди — Мужности, Лицарства, Стрільного Пороху, Пари, Нафти I, Нафти II, та Атомової Енергії.

У вступі до цієї книжки генерал Фуллер підкреслює варварський характер сучасних війн, перед якими бліднуть варварства диких племен періоду старовини, жорстокости середньовіччя та страхіття тридцятилітньої війни. Автор каже, що сучасному прагненню цілковитого знищення ворога рівночасно товаришить моральний занепад. Для підтвердження цього автор подає цитату з праць візантійського історика Прокопіуса, що писав про страхіття, які мали місце при здобутті Тіволі в 554 році. Прокопіус писав: «Готи повбивали всіх мешканців Тіволі разом з їх капланами в такий жахливий спосіб, що не буду описувати, щоб не лишати пізнішим століттям пам'ятника нелюдяности».

«Який із сучасних журналістів був би так сантиментальний, як Прокопіус?» — запитує генерал Фуллер.

Загальний упадок моралі автор приписує винахідливому генієві людськості, що затер у людині почуття моральних вартостей. Через захоплення в машині її творець став сам ніби її частиною. Генерал Фуллер не вірить у можливість виєлімінування війни тому, що вона є часткою життя. Натомість, вірить він, що війну можна обмежити. На підставі історичних прикладів, автор стверджує, що в осанні двох тисячоліттях чотири системи обмежували війну. Першою був «Рах Романа»; другою — система Середньовіччя, або Християнська, оперта на санкціях церкви й феодалних привілеях; третьою — Королівська система, або система XVIII століття і четверта — «Рах Britanica» з його засадами втримання рівноваги сил.

До сучасно проєктованих міжнародних збройних сил, що мали б забезпечувати мир, автор ставиться з недовірям, бо вважає, що невідминим наслідком цього буде боротьба поміж «поліціантами». Екзекуційна чота не розв'яже проблеми, та причиною цього є ментальність цієї чоти.

Розв'язання цього питання генерал Фуллер бачить у науковому дослідженні справ війни й усуненні причин війни — після їх виявлення. Війна стала річчю самою в собі, зовсім відірваною від поняття миру. Тепер одинокою метою війни є знищення. Сьогодні кожне страхіття війни є виправдане військовими вимогами, так — ніби тільки вони були найважливішими вартостями.

Війна тільки тоді є розумна, коли вона є інструментом, що підлягає політиці. Метою політики повинно бути прагнення миру, кращого, ніж був попередній. Але, якщо недобрий мир буде заступлений ще гіршим — війна під моральним оглядом буде програна, навіть тоді, коли ворог буде цілковито побитий. От чому треба пам'ятати слова, уміщені на пам'ятникові ген. Шермана у Вашингтоні: «Правдивою метою війни є якнайбільш досконалий мир».

Розділ I генерал Фуллер починає твердженням, що вся техніка війни є оперта — поперше — на середниках війни, подруге — на їх застосуванні. Перше обіймає знаряддя бою й організацію, друге — стосується воєнних дій і політики. Автор кваліфікує знаряддя бою на підставі таких прикмет: обсяг дії, нищівна сила, цільність, вогнева видаєність і переносна здібність.

З вищезазначених прикмет перші дві можна назвати головними, бо вони панують над боем. А тому участь у бою всіх інших видів зброї повинен бути пристосований до головної зброї. Інакше кажучи — зброя з більшим засягом дії повинна бути підставою для тактики усіх сполучених видів зброї. Наприклад, коли мається до діла з вояками, озброєними луками, ратищами й мечами, то треба творити тактику оперту на лук. Якщо в гру входять гармати, мушкети й списи, то тактика повинна бути оперта на гарматі. Якщо диспонується літаками, артилерією й рушницями, тактика повинна базуватися на літаку.

Пануюча зброя не завжди повинна відповідати п'яти вищенаведеним прикметам. Але це мусить бути зброя, що з огляду на свій обсяг, може бути якнайшвидше впроваджена в бій і щоб під її захистом могли входити в бій усі інші види зброї за порядком, що відповідав би їх прикметам. Звичайно, що більша буде нищівна сила, цільність, вогнева видаєність та переносність пануючої зброї, то вищий буде ступінь її панування на полі бою. Тому літак є сьогодні пануючою зброєю, бо має найбільший засяг, а крім того — величезну нищівну силу і переносність. І правдоподібно, був би він передовою зброєю, якби не два чинники, що обмежують його дії, а саме: 1) мала цільність і вогнева видаєність і 2) конечність повороту до бази (у випадках, коли будуть викинуті бомби).

Про вище згадані прикмети різних родів зброї не треба забувати, коли мовиться про тактику, тобто про рівночасне сполучене вжиття різних родів зброї. Бо таке сполучене вживання ставить перед нами проблеми, поперше, ослони,

подруге, затримання (тобто здібности стати твердо на одному місці, або здібности затримати ворога), потрете, проблему руху.

Так, як обсяг є домінуючою прикметою зачіпної зброї, так швидкість і рухливість є домінуючими прикметами зачіпних дій. Слушно рух називають «душею війни», бо він є щодо організації тим самим, що засяг у відношенні до зброї, а саме — чинником пануючим. Тому, поки джерелом руху була тварина, тактична організація формувалася навколо тварини. Стан такий затримався так довго, як довго засяг і вогнева спроможність зброї були обмежені. Але з хвилиною, коли засяг і спроможність вогневої зброї збільшилися до такого ступеня, що унерухомили кінноту, — тактична організація почала змінятися, опираючись уже не на здібність до руху, але на нищівну спроможність.

В такий спосіб вогнева спроможність стала початком і кінцем усієї військової організації. Коли б поява мотору внутрішнього горіння була належно оцінена військовими організаціями, то тоді, ще перед другою світовою війною, замість обмежуватись до впровадження човга (танка), трактора артилерійського і транспортного возу, — військо було б zorganizовано, спираючись на мотор, панцер і гусеницю. Але цього не сталося, бо знехтували факт, що рух є пануючим елементом в організації.

Розглядаючи вплив озброєння на історію, треба ствердити, що цивілізації повторюються циклами. Кожна цивілізація проходить період своїх народин, свого росту, упадку і розкладу. На ці цикли, що рівнож є циклами історії, війна виявляє домінуючий вплив.

Під час дослідження історії впадає у вічі факт, що всі випадки обертаються навколо двох тем — миру й війни, при чому мир, за малими винятками, є періодом зародку нової війни і приготуванням до неї. Другим фактом, що впадає у вічі є те, що характер війни змінюється враз з поступом цивілізації і віруваннями. Третє, що спостерігається — це взаємне діяння на себе війни й цивілізаційного поступу. Цивілізаційний поступ спричинює перетворення війни, а війна вносить зміни до цивілізаційного поступу. Ще більше: винахідництво, яке завжди збуджує війна, розвиває культуру. Рівно ж треба зазначити, що оскільки военний винахід буває часом причиною війни, то з другого боку — зброя не раз була творцем, або оборонцем культури.

Переходячи до розгляду прав і загальних засад, що регулюють розвій зброї, можна ствердити, що цей розвій є проблемою промисловою й науковою та проблемою кілько-

сти і якості. А тому, коли зустрічаються два війська, що однаково озброєні, більше військо перемагає.

Загально відомо, що людина підлягає впливам оточення і свідомо, або півсвідомо достосовується до нього. Право еволюції твердить, що ті люди, що достосовуються швидше, легше переживають. Те саме стосується до військових організацій, що мусять достосовуватися до навколишніх цивілізацій. З цього права генерал Фуллер виводить засаду, яку називає «постійним тактичним чинником» (Constant Tactical Factor). Засада ця говорить: «Кожне поліпшення зброї має на меті зменшити власну небезпеку, а збільшити загрозу противній стороні». А тому наслідком кожного поліпшення зброї було впровадження кращого протизасобу, що робило б дане поліпшення перестарілим... У минулому, коли поступ ішов повільно, розвій озброєння був також повільний. Сьогодні цей розвій уже такий швидкий, що жодне військо мирного часу не може бути в повнім значенні слова «новітнім». З цього висновок, що під час війни еволюція тактики буде дуже швидка і що те військо, яке буде духово краще підготовлене до тактичних змін, буде мати величезну перевагу над іншими.

«Від наступу до оборони і з поворотом до наступу» — це нормальний ритм тактичного розвою. Цей ритм має завжди найсильніший вплив на формування. Quincy Weight сказав, що перевага наступу над обороною сприяла політичному скріпленню, натомість, перевага оборони над наступом провадила до політичного розкладу. Ще більше: оборона, що продовжувала час тривання війни, збільшувала знищення не тільки фізично, але й морально.

В розділі II-му — «Доба Мужности» — генерал Фуллер обговорює розвиток озброєння й воєнного мистецтва старовинної доби. Автор доводить, що вже тоді відомо було багато засобів бою, дуже подібних до сучасних. Наприклад, в 413 році перед народженням Христа було перепроваджено газову атаку. Олександр Великий (356-323 перед народженням Христа) уживав катапульти не тільки, як машин до облоги, але рівно ж, як польову артилерію (так як сьогодні її вживають). Апарати підслухові до викривання підкопів були вжиті вже в IV-му віці перед народженням Христа. Гармати, що викидали стрільна на віддаль до 800 ярдів, існували вже біля 200 років перед народженням Христа. Рівно ж вже в той час знана була скорострільна «гармата» з магазинками для стрілен та катапульти, що посідали ціліндри із стисненим повітрям. За часів Юрія Цезаря — високого рівня досягала військова інженерія.

Поступові в ділянці зброї товаришив розвій військової організації і воєнного мистецтва. Згідно з опінією генерала Фуллера, першим європейським військом, науково організованим, була армія Пилипа II-го Македонського, яка, в сполученні з генієм Олександра Великого, відіграла поважну роль в народженні нової гелленської культури.

Рівно ж Юрій Цезар проектував науково воєнне мистецтво. Але війни, які він провадив, були надзвичайно brutальні, а битви — дуже криваві.

Цей період історії закінчився 250-літнім «Рах Романа», під час якого пацифізм Римлян породив мілітаризм германських варварів. Перестаріла тактика македонської фаланги й римського легіону — поступились місцем тактиці «атаки, в якій головною чеснотою була мужність воюка».

В Розділі III-му — «Доба Рицарства» — автор підкреслює, що занепадові Римської Імперії товаришив занепад воєнного мистецтва на Заході, де над інтелігенцією воюка запанував культ мужности в найбільш примітивній формі. Катастрофа Заходу не відбилася на Візантійській Імперії і на воєнному мистецтві Сходу; там воно продовжувало розвиватися й досягнуло такого високого рівня, до якого Захід дійшов тільки в XIX столітті. Завдяки високому рівню воєнного мистецтва, Візантійська Імперія довгий час відбивала напади варварів із Сходу й, помимо свого внутрішнього розкладу, перетривала ще 1000 років.

На Заході, під впливом церкви й пануючої фєвдальної системи, формується тип християнського лицаря, що сполучав у собі силу й запал старовинного воїна з мужністю й покірною святотою. Хоч той виідеалізований лицар був більш витвором фантазії, ніж життєвої дійсности, він все ж таки став зразком для багатьох поколінь.

Впливи церкви сягнули рівно ж і справ війни: через впровадження — спочатку «Рах Dei», а потім «Treuga Dei» — церква обклала рестрикціями (обмеженнями) також і війну. Рестрикції, що були функціями фєвдальної системи, прибрали дві форми. Перша була застереженням, що війна є заняттям виключно для людей шляхецького походження й що вона підлягає правилам гонорового кодексу. Другою формою рестрикцій, що обмежували проливання крови, було право окупу.

«Ушляхотнення» війни потягало за собою ще дальші рестрикції. Першою було те, що війною почали займатися тільки люди заможні, бо тільки вони могли дозволити собі на покриття коштів озброєння. Другим наслідком «ушляхотнення» війни була спроба костела обмежити вживання зброї, що викидала стрільна. Заборона ця стосувалась ар-

балесту й куші, які церква дозволила вживати тільки проти «невірних».

Поруч вище згаданих обмежень, великий вплив на зменшення військових знищень мав факт будови міст, обнесених мурами, та лицарських замків.

Битви середньовіччя більш пригадували турніри, ніж плянову й керовану битву. Участь лучників у цих битвах був дуже малий, що належить приписати тому, що лицарство відчувало відразу до такої зброї.

Подібним упередженням не надавала жодного значення Візантійська Імперія. Вона дивилась на війну з практичного боку, а не героїчного. Посвята життя людського для досягнення того, що можна було досягнути підступом, вважалась за верх злого командування.

Військо візантійське складалося з кінноти, піхоти й артилерії. Позатим Імперія посідала війсьну флоту, що диспонувала страшливою зброєю, яка називалась «морський вогонь», або «грецький вогонь». Це була субстанція, що запалювалася, зіткнувшись з водою. Випускалася ця речовина з сифонів, уміщених на кораблях. Сьогодні подібна зброя носить назву «метача вогню».

Щодо тактики Заходу, можна сказати, що певний поступ внесли «хрестові походи».

Першою ластівкою занепаду феодалного лицарства було вжиття англійцями довгого луку (так званого англійського), що був страшною зброєю, навіть проти окритого панцером лицарства. Тому від часу битви під Греци в 1346 році феодална система починає хилитися до упадку. Усе це належить приписати зростові міської міліції, збираному війську, озброєнню піхоти списками, англійському лукові й нарешті, винаходів стрільного пороху, за поміччю якого почали руйнувати замки феодалів.

РОЗДІЛ IV. «Доба Пороху». На вступі цього розділу генерал Фуллер твердить, що з винаходом стрільного пороху почалася технологічна епоха війни, скритим імпульсом якої було вилімінування в людині елементу фізичного й морального й залишення тільки елементу інтелектуального. Таким чином, порох здемократизував війну і знищив середньовічний порядок під оглядом фізичним і моральним. Винахід пороху генерал Фуллер приписує Регорові Бокен в 1249 році. Перша згадка про гармату знаходиться в арабському документі з 1304 року. В 1387 році появилася перша гармата з 144-ма люфами (цівками), що стріляла сальвами. Перед кінцем XIV-го століття вже були одливані «бомбарди» (старовинна гармата, що стріляла каменними ядрами) калібру 25 дюймів. У тім же більш-

менш часі почала входити в життя ручна вогнестрільна зброя, про яку перша згадка появилася в 1384 році. Ручна гармата появилася в 1382 році. Димне стрільно — в 1405, шнур запальний — в 1410, порох зернистий — в 1429, вогняні стрільна в 1400-1450 рр., замок з гнотом запальним (аркебуз) — в 1450 році, вибуховий набій з бронзи — в 1463, бомби вибухові — в 1470, лафета на колесах — біля 1470 року, пістоль — в 1483 році, запальний набій — в 1487, гвинт — в 1520, замок коловий, або мушкет еспанський — в 1521 році, уліпшені ручні гранати — в 1536 році, пістоль з коловим замком — 1543, гільзи папірові — в 1560, звичайний вибуховий набій — в 1588, гвинтований пістоль — біля 1592 р., запальник ударний — в 1596 році.

Вже у війнах Гуситських і у Столітній війні артилерія відіграла поважну роль. Але тільки здобуття Константинополя Мохамедом II-м в 1453 році показало, що пануючою зброєю є гармата.

В наслідок розвою артилерії збільшилось значення польових фортифікацій. Усе це зменшило значення кінноти й висунуло на перший план піхоту. Батьком тогочасної піхоти, на думку автора, є Маркіз Пескара, що в початках XVI-го століття поклав підвалини під її тактику. Більш-менш біля половини XVI-го століття постає тактика сполучених родів зброї, що протривала більш 100 років. Тактика ця полягала на тому, що артилерія торовала дорогу піхоті, мушкетери цієї піхоти прочищували влом для піших пікінерів, або озброєної в списи й шаблі кінноти.

Перехід від середньовічного способу битви на новий спосіб відбувся нагло. Це можна ствердити через порівняння складу військ. В той час, коли в 1494 році кіннота становила дві третини французького війська, то в році 1528-му кіннота становила ледве одну одинадцяту частину цілості. Подібне було й у війську еспанському.

Впровадження стрільного пороху започаткувало рівно ж новий період в історії цивілізації, що вирізняється намаганням до централізації влади в руках королів. Це була тенденція, противна середньовічному устреві, де влада була поділена поміж феодалів. Переміна ця являлася наслідком великих коштів організації війська, озброєного у вогнестрільну зброю, передовсім озброєного в артилерію. Такого великого тягару не могли нести одиниці, а тому перебрала його держава. Наслідком централізації влади в світських руках, монархія була винесена понад церкву; це викликало перетворення війни, з суду морального — в знаряддя політики.

В XVI-м столітті разом з постанням постійних військ є прагнення втримання рівноваги сил. Служба військова перестає бути привілеєм вищих клас, а битви набирають прикмет масових боїв.

Винахід стрільного пороху поклав підвалини під морську потугу Англії, що була першою в озброєнні своїх кораблів в сильну артилерію. Від того часу англійська фльота почала класти головний натиск на вогневий бій, відсовуючи на другий план абордаж. Еспанці ще в 1588 р. змагались до абордажу й легковажили вогонь. Це, безперечно, у великій мірі, спричинилось до поразки Еспанської Великої Армади.

Порох відіграв величезну роль в заморських здобичах. Це яскраво підкреслюється у випавах конквістадорів Cortés і Pizarro. Без пересади можна сказати, що Америки були здобуті вогнестрільною зброєю і конем. Наслідком тих здобичей було народження імперіалізму.

Однак, найбільшою переміною, яку спричинив порох, — це вплив гармати на розвій промислу. Наслідком того було передовсім збільшення видобування заліза та постання групи фінансистів, що, в заміну уділюваних опроцентованих позик, брали в застав королівські копальні. Так було покладено підвалини для капіталізму. З другого боку, великі заборговання королів змушували їх до шукання нової здобичі й до експлуатації віддалених теренів, щоб цим шляхом знайти можливості до сплачення боргів вірителям. Наслідком цього було народження нового міту суспільного — вже не релігійного, не військового, а господарчого. Метою війни стає передовсім золото. Ці зміни були джерелом Реформації й Тридцятилітньої війни (1618-1648). Під оглядом політичним ця війна показала, що конфлікти ідеологічні не дають бажаних наслідків, а це тому, що ідеї не можна вбити. Цієї науки не могли забути багато майбутніх поколінь. Під оглядом військовим Тридцятилітня війна принесла дальший поступ в розвитку озброєння та збільшення потуги вогню. Реформи короля Густава-Адольфа в 1594-1632 рр. висовують на чоло піхоту, як головну зброю. До цього рівно ж спричинився винахід дешевого кремнєвого замка (біля 1635 року) та багнету (біля 1647 р.). Впровадження до озброєння багнету ліквідує тогочасний поділ на пікінерів та мушкетерів та спрощує тактику бою.

Ці радикальні зміни збігаються із змінами вигляду війни. Цей факт зміни вигляду війни треба приписати більшому розумінню того, що, оскільки жахи війни не будуть обложені певними обмеженнями, то суспільству загрожуватиме загибля. В наслідок цього було впроваджено — 1) кодекс гоноровий, що обняв командирів та 2) засади, що «ані спра-

ведливість, ані право, ані жадна пристрасть, що порушує людьми, не повинна бути мішана з війною». Крім того, великі кошти спричинилися до зменшення кількості військ та виробили тенденцію до уникання кривавих битв, з огляду на страти цінного вояка. Якщо йде про забезпечення війська, то місце грабунку заступає система постачання з уряджених магазинів.

Дальшою іновацією, яку приносить цей період, — було впровадження Фридрихом II-м кінної артилерії. Однак, найбільші реформи артилерія завдячує французькому генералові Gribeauval (1715-1789), що устійнив її калібри й започаткував модерну організацію.

В Розділі V-му («Доба Пару») автор обмірковує наслідки постання меркантилізму й винаходу парової машини. Меркантилізм пхав держави до нових завойовань, а тим самим — до війни. Война вимагала зросту виробництва, виробництво зміцнювало меркантилізм. В такий спосіб поставало блудне коло.

Парова машина започаткувала промислову революцію. Це збігається з новим суспільним напрямком, пропонованим тогочасними філософами. Проповідуючи рівність і вільність, цей філософічний напрямок домагався покликання народньої армії для оборони перед тиранією. Американська війна за незалежність була першою війною, що провадилась під гаслом боротьби з тиранією і дала початок XIX-столітньому способу воювання, який далі був розвинений війнами Великої Революції та війнами Наполеонівськими.

Головною прикметою тогочасних військ було впровадження конскріпції, що зроджує стремління шукати кількісної переваги. В тактиці приходять великі зміни, входять у життя розгорнуті лади й розстрільні.

Цей період дає Clausewitz'a, що приймає ідею кількості, як істоту Наполеоновської системи і на ній опирає свою філософію війни. Під час, коли пропагований Кляузевітцем «спартанізм» стремить до перетворення держави у воєнну машину, — уярмлена сила пари починає перетворювати державу в машину промислову. Від того часу військо і машина перестають бути слугами людей, а замінюються в їх панів. З того часу над життям запановує боротьба мас, а Дарвін, Маркс і Кляузевітц стають пануючою трійкою XIX і XX-го століть.

В ділянці озброєння в першій половині XIX-го століття можна зазначити два першорядної ваги військові винаходи, а саме: ударний запальник (1814 р.) і циліндричний набій (1823 р.). Ці винаходи зробили революцію в тактиці піхоти: унезалежнили рушницю від непогоди та збільшили його

цільність. Це зробило карабін смертоносною зброєю століття, а винахід запальноючої речовини (капсуля) уможливив впровадження одноманітного набою (1847-1861 р.).

Цим змінам у військовій ділянці дотримав кроку поступ в розвитку парової машини, яка поклала військові підвалини під політику сили. Без парового корабля Велика Британія не поширила б своєї влади на морях, а Прусія, а пізніше й інші континентальні держави, не могли б впровадити в життя теорії Кляузевітца.

Кримська війна виявила вражливість дерев'яного корабля на вогонь артилерії, що започаткувало опанцернення кораблів. Однак, вартість нових опанцернених кораблів була оцінена лише під час громадянської війни в Сполучених Штатах. Під час цієї війни, в 1861 році, дійшло до зустрічі двох панцерних кораблів, які, після двогодинного вогневого бою і взаємного наїздження — роз'їхалися, не вирішивши бою.

Щодо залізниці, то першою державою, яка оцінила її військове значення, була Прусія, а першим генералом, що поставив залізничну стратегію на належний рівень, був Мольтке.

Почавши від 1866-го року, з'являлися щораз більше війська, які складалися з короткотермінових поборових, що були озброєні у відзадкову рушницю (гвинтівку)^{*)} Цю рушницю перша впровадила Прусія, в 1861 році. Рівнож в артилерії, на місце негвинтованої гармати, впроваджується відзадкова — нарізна гармата.

Найбільший поступ у військовій ділянці принесла домова війна в Сполучених Штатах Америки. Головно торкається це нових винаходів. Побачили тоді світло, магазинкова рушниця, скоростріл; випробувані були торпеди, сухопутні міни й морські, польовий телеграф, світляна сигналізація, сигналізація прапорцями, дротяні перешкоди, дерев'яні овинені дрти, гранатомети, ручні гранати, гранати з крилами ракети та різного роду мінові пастки. Крім цього, уживано було панцерні потяги, вибухових бальонів та карабінних набоїв. Рівно ж вимагано впровадження прожекторів, смердячих стрілен (задушливої дії); пропонувано вжиття вогнемету. А укоронуванням усього цього було затоплення корабля «Housatonic» конфедерацьким підводним човном, що порушувався людською силою.

Далі автор переходить до війни Австрійсько-Пруської, що відбулась в 1866 р. Ця війна не принесла великого поступу.

^{*)} За словником І. Ільницького-Занкевича: „Deutsches u. Ukrainisches Militär wörterbuch“. — Berlin, 1939.

Американські дослідження не дійшли ще до Європи. Натомість, Австрійсько-Пруська війна виявила велику перевагу відзадкового карабіну над карабіном, ладованим через люффу. Під оглядом політичним, наслідком цієї війни було збільшення людності Прусії на 24 мільйони, що дало їй перевагу на одну третину над Францією.

У війні Французько-Пруській яскраво зазначились вищість відзадкової гармати пруської над французькою, ладованою від переду. Ця війна рівно ж виказала конечність переказання командирами командування в руки Головного Штабу.

Мир, що постав по Французько-Пруській війні, був періодом нових винаходів. Поліпшено, зглядно винайдено, підводну міну, підводний човен, малокалібровий карабін магазинковий, кулемет, бездимний порох, скорострільну гарматку з опороповоротником. Гармата ця, завдяки засягові своєї дії і скорострільності, стає пануючою зброєю, відзискує знову перевагу над карабіном, що він мав свого часу над гарматою без опороповоротника.

Крім того, цей період відзначився постанням економічної «февдальної системи»: в ній місце февдальних баронів посіли фінансисти, промисловці й підприємці. В руки цієї групи переходять справи війни й миру. Це явище дуже влучно окреслив Мольтке словами: «сьогодні біржа осягла такі впливи, що може для оборони своїх справ, випроводити армії в поле».

Візію війни, що мала б закінчити цей період, найкраще представив польський жид, банкір I. S. Bloch у трьохтомовій праці під назголовком «Майбутня війна», — що була видана в 1897 році. В цій праці він передбачає не тільки політичні й господарські наслідки майбутнього конфлікту, але рівно ж переміни в тактиці й у засобах бою.

Р.ОЗДІЛ VI («Нафта») генерал Фуллер розпочинає твердженням, що два винаходи зреволюціонували війну, а саме: мотор внутрішнього горіння й радіо. Винахід мотору внутрішнього горіння впровадив транспорт моторовий, що змінило обличчя війни на землі й уможливило опанування повітря; це опанування перенесло війну в третій вимір. Другий винахід — радіо — поконав час і простір. Ці та ще інші винаходи перетворили революцію промислової в цивілізацію технологічну. Однак цей важливий факт не був спостережений військовиками, які були відокремлені від цивільного життя й не зауважили, що діється.

Цьому треба приписати дуже багато, просто абсурдальних тверджень, як наприклад: «битви в укріплених таборах, подібних до таких як під Плевною, або під Мукде-

ном, ніколи не будуть мати місця у війні з армією французькою», або — «... в битві треба дотримуватись тільки одної засади, а саме — атакувати».

Божищами цих «ересей» були — генерали Foch. Grand-maison, Langlois. Вони заснували школу військової думки — «думки, що могла ревалізувати тільки з Суданськими дервішами». Їх вихідною точкою було твердження, що «мораль — це найкраща відповідь на кулю». Прикладом цього може бути таке розуміння Foch'a, що цитуючи слова Josepha de Maistre, що «програною битвою є така битва, про яку думається, що її програлось, бо ж битви не можна програти фізично», — додає від себе, що битва може бути програна, або виграна тільки морально. Завдяки такому розумінню Foch дійшов до такого афоризму: «виграною битвою є така битва, після якої не визнано себе за побитого». Розповсюджувачі подібних байок забули, що наступ може мати бажаний успіх тільки тоді, коли повернемося до істоти Наполеонівської офензиви, — що «війну робиться артилерією». В наслідок вищезгаданих помилкових поглядів французьке військо вийшло на війну з доктриною наступу, але без тяжкої артилерії.

Трохи краще представлялася справа у німців. Однак і вони не витягнули повних висновків, а обмежились тільки збільшенням тяжкої артилерії, замість того, щоб оперти організацію війська на панучу зброю — гармату. Якби військо німецьке було організовано навколо гармати і скорострілу, а не навколо карабіну повторального, то німці перемогли б Францію. Це виявила 1-ша світова війна. Після короткого періоду рухомих боїв, що значно скривавили обидві сторони, дійшло до застою й війна набрала вигляду позиційних дій. Над полем бою запанували скоростріл і гармата. Не будучи в силах проламати фронту, Союзники поклали усі свої надії на морську блокаду, на що німці відповіли безкомпромісовою війною підводних човнів. Проблема проламання оборони була розв'язна тільки в 1917 році повзами (танками).

Наслідки цієї війни були революційні. Під оглядом політичним вона повалила три імперії: німецьку, російську й австрійську. Під оглядом господарчим і фінансовим вона знищила переможених і, за винятком Америки, цілковито вичерпала переможців.

Не менш революційним був і характер 1-ої світової війни. Вона відкинула моральність і санкціонувала страхіття і терор як середники битви психологічної. Крім того, вона показала, що перемогу дає не кількість війська в полію, а потенціал промисловий.

Як переважно буває, після катастрофи 1-ої світової війни, властиві висновки витягнули переможені. Німці, СРСР й уменшому ступені — Італія, зрозуміли, що після лекцій останнього конфлікту потрібно було збільшити: 1) авторитет політичний, 2) народню дисципліну, 3) самовистарчальність господарчу і 4) технологію. А тому, що цих посуень вимагала війна, зроблено було висновок, що це треба впровадити в життя вже в часі миру, щоб бути готовим до війни.

Реформи ці провадили до автократії, регламентуючи автаркії і механізації; усе це творило нову концепцію цивілізації. В такий спосіб дійшло до того, що переможені замінили славний вислів, що війна є дальшим тягом мирної політики — новою формулою, що «мир є дальшим тягом воєнної політики».

Якщо йде про переможців, то вони, подібно до середньовічних «чорнокнижників», наклали клятву й намагались накласти інтердикт на нову зброю.

Переверот, що був викликаний появою літака, танка та бойових газів, не був жадною державою належно оцінений. Навіть Німеччина й Росія, дві держави, що займали чоловічі місця в озброєннях, замість того, щоб організувати свої війська довкола танка, підпертого літунством, обмежились на створенні двох відмінних військ: одного, що можна було назвати «рукодільним» і другого, що можна було б назвати машинним. Натомість на добро тих держав можна зарахувати те, що вони не відокремили свого літства від решти війська, — що устерегло їх, згідно з твердженням генерала Фуллера, від прийняття помилкових теорій Doherty, Mitchell Severskyego, які в літаку бачили таку потужну зброю, що всі інші роди зброї здавалися їм малозначущими.

Тим часом у ділянці промисловій щораз скорший поступ допоровадив в короткому часі до надпродукції, яка в свою чергу викликала безробіття. Держави, що вийшли з 1-ої світової війни переможені не могли собі на це дозволити і впровадили примус праці та спрямували робочу силу до воєнного промислу, продукцію якого можна було зужити тільки на війні.

В такий спосіб постали дві суперечні собі концепції миру — нового і старого порядку. Метою нового порядку було зорганізування самовистарчальних блоків із держав, пов'язаних грішми, що були оперті на здібності виробничій. Метою старого порядку було затримання дотихчасового стану в надії, що стара грошева система розв'яже в якийсь, ближ-

че нескреслений, спосіб проблеми, що спричинила техніка. Це, на думку Фуллера, doprowadило до нової війни.

Друга світова війна була нагодою до skonфронтування різних воєнних теорій; між ними на чолу висовувались такі:

1) Вартість народу під зброєю, як знаряддя боротьби, згідно з теорією Clausewitz'a.

2) Вартість механічних військ панцерних, згідно з теорією генерала Фуллера та інших.

3) Вартість лінійної оборони, що була репрезентована оборонною лінією Maginota.

4) Вартість бльокади з концепціями британськими.

5) Вартість теорії Doheta атакування промислу і волі народу.

6) Вплив повітряних сил на наземні сили і морські.

Перед розважанням над цими технічно-тактичними проблемами — необхідно розглянути стратегічні рами, що в них були ці проблеми оправлені.

Починаючи розважання над повищими проблемами, треба ствердити, що існують дві стратегії: стратегія знищення і стратегія виснаження. Перша стремить до вирішальної битви, друга — вважає битву одним із багатьох засобів (як маневр, або натиск господарчий), що за їх допомогою досягається політична мета. В сучасному, коли військо залежне є від промислової продукції, стратегія знищення має бути успішно перепроваджена шляхом опанування тих частин краю, без яких противник не може продовжувати боротьбу. Підтвердила це війна Німецько-Польська в 1939 р. й війна з Францією в 1940. Натомість, війна проти Росії в подібний спосіб не могла бути розіграна, а то з причини величезного простору. Совети це зрозуміли і з самого початку застосували стратегію виснаження ворога, а потім перемінили її на стратегію знищення. Але на таку комбінацію двох стратегій може собі дозволити тільки Росія.

Далі автор переходить до розгляду вищенаведених теорій:

1) Якщо йдеться про вартість народу під зброєю, то вона була підтверджена, але в іншому вигляді, ніж бачив її Clausewitz. Щоправда, держави змобілізували всіх громадян, здібних до зброї, або до праці. Але тільки невелика частина з-поміж них вирушила в поле. Решту поглинули фабрики, міліція, пожежна служба, протилітунська оборона тощо. Clausewitz бачив нарід під зброєю в касарнях, а друга світова війна спрямувала його до арсеналів.

2) Вартість панцерних військ була безумовно доказана. Всюди, де був добре вжитий танк, він виявився зброєю

вирішальною. І тільки у війні проти Росії в 1942 і 1943 рр. успіхи його були обмежені помилковою тактикою німців та відсутністю тереново-транспортних засобів, що, не послугуючись дорогами, могли б довозити постачання. Засадничою помилкою німців було впровадження в бій проти Росії цілості панцерних сил, без затримання певної їх частини в резерві для підміни з'єднань першого ешелона, — що дало б можливість не послаблювати темпа наступу. Наступаючи в дуже глибокому просторі німці «втратили віддих», і, не маючи більше машин, повернулися до людської сили, а тим самим ще більше закоркували комунікацію і дали змогу советській панцерній зброї оточити і знищити малорухливу таку силу.

3) Вартість оборони ліній супроти панцерних військ виявилися не дуже великою. А сталося це тому, що в умовах рухомої панцерної війни, оборона повинна бути більш стратегічною, ніж тактичною, а саме: повинна сильно опиратися на просторі, як на чинникові виснаження противника, ніж на перешкодах, як чинникові спротиву. В подібних діях не існує оборони лінійної, ані незаводної оборони постійно. Натомість, існують тільки дві можливості, що допровадили б противника до такого вичерпання, яке дозволило б вирвати у нього ініціативу — в наступі — йти вперед, в обороні — відступати. Подібно, як в кожній кіноті, оборона і наступ залежать від рухливості.

4) Вартість морської блокади є найбільшою, якщо вона позбавляє противника свободи рухів на суходолі. І навпаки, вона тратить своє значення, якщо противник залишить собі можливості здобуття нових джерел забезпечення. Гострота блокади зменшується рівнож в наслідок щораз більшого застосування синтетичних і заступних матеріалів. Рівно ж щораз більше зменшує вартість морської блокади — повітряна блокада, що атакує конвої і бомбардує порти.

5) Вартість теорії Doheta автор оцінює в такий спосіб: «Бомбові атаки на ворожі промислові центри та цивільну людність, як засіб швидкого закінчення війни, були коштотним фіяском. Акція ця не тільки продовжила війну, але захитала підстави майбутнього миру. В 1939-42 рр. кожна велика офензива ясно вказувала, що успіх дій, а тим самим швидке закінчення війни, залежить від інтегрального пов'язання сил — суходольних і повітряних. Помимо того, від 1942 року британці й американці поклали головний натиск на те, що називалося «стратегічним бомбардуванням». Наслідок був такий, що замість одної скоординованої офензиви, провадилося дві окремі битви — одну на сухо-

долі, з недостатньою літунською силою, а другу — проти ворожих міст з надмірною кількістю середників. Шкоди культуральні, страти в людях і забудованнях були величезні. Рівно ж не був узгляднений факт, що в цивілізації промисловій знищення ворожого промислу повинно безумсво виважити з завіс майбутній мир. Для того, щоб узасаднити назву «стратегічного бомбардування» належало б, після заспокоєння потреб війська, решту бомбових сил спрямувати не проти центрів промислових, але проти джерел енергії і проти комунікації. Якби німецькі копальні вугілля й осередки продукції синтетичного палива знаходилися під постійним бомбардуванням, то німецька тяжка промисловість стала б. Правда, при кінці війни така система бомбардування була застосована і допровадила Німеччину до цілковитого упадку — із-за недостачі палива.

б) Вплив повітряних сил на сили суходільні і морські є величезний. Під час самостійних дій літунства, тактика літунської атаки була так брутальна, як атака колишньої кінноти, а іноді так приголомшуюча, як під час налету на Гамбург, в літі 1943 року. Але найбільших успіхів літунство досягнуло тоді, коли співдіяло з військом, або фльотою. Доказом цього може служити кампанія французька 1940 року, Британський наступ в Північній Африці в 1942-43 рр. та інвазія на європейський континент. Подібне було і на морі, — дії на Кораловім морі в 1942, і на островах Філіппінських 1944 р.

Однак найбільшого перевороту доконав літак в ділянці повітряного транспорту, як при перевозі військ повітряного десанту, так і при використанні його для цілей постачання.

Якщо йдеться про винаходи, які принесла II-га світова війна, то їх є багато. У великій мірі відноситься це до удіпшення різного роду зброї. Але найбільш революційним винаходом була літаюча бомба та ракета. Спеціально це торкається останньої, бо збільшення засягу дії ракети допровадить до того, що її нищівна сила буде гльобальною. До цього треба додати, що як літаюча бомба так і ракета зредукували фізичний уділ людини до мінімуму. Живемо в надзвичайних часах. Війна з кожним днем стає щораз більше змаганням поміж винахідниками і щораз менше — битвою поміж вояками. Це так очевидно, що щораз більше постає потреба шукати «винахідного генія», і то не стільки поміж тими, що винаходять нові середники бою, скільки поміж тими, що, за допомогою сполучення старих і нових середників бою та устанвлення їх довкола пануючої зброї, — проєктують нові всенні організації, винаходять нові ар-

мії та нові фльоти. Оскільки категорія винахідників нових засобів бою є споріднена з уявою (фантазією), оскільки категорія винахідників нових воєнних організацій є пов'язана розумованням.

Людина, що сполучила струною два кінці палиці, винайшла лук. Людина ця була з фантазією. А той, що трапив на думку звести лучників і вояків, озброєних в сполученні групи — був резонером. Прикладом подібного роду винахідності може служити приготування й організація інвазії Нормандії з барками для висадки на пляжах, ущільненими механічними возами та штучними портами.

РОЗДІЛ VII («Нафта II») — це як доповнення і замкнення попереднього розділу.

В цьому розділі автор наводить ряд думок і розважань своїх та чужих на тему війни і її впливу на цивілізацію. Автор доходить до висновку, що як довго машина буде управляти війною і миром, так довго існуватиме блудне коло, а саме: машина викликає безробіття, безробіття зміцнює мілітаризм, мілітаризм, щоб усправедливити своє існування, потребує ворога; політика робить цього ворога, — наслідком чого є війна, що ліквідує на певний час безробіття.

На думку генерала Фуллера, такий процес вже знаходиться в зародку. Щодо питань військових — генерал Фуллер висловлює опінію, що наближається кінець війська, як він називає «війська до всього», а надходить період війська «спеціального призначення». Узасадное він це тим, що кожна важлива воєнна проблема може бути швидко й економічно розв'язана тільки при вжитті спеціально для того приготованого інструменту. Військо «спеціального призначення» вимагало б передовсім нового типу Головного Штабу — органу, що подібним був би до заряду великого підприємства. Окрема секція цього штабу повинна була б займатися кожною новою проблемою, спеціально й безупинно досліджувати її в світлі наукового і промислового поступу та постійно подавати винахідникам умови, яким повинна відповідати зброя, яка потрібна для розв'язування цієї проблеми.

Розважаючи над наслідком II-ої світової війни, автор підкреслює, що Європі загрожує здеградування її до ролі причілка Азії. Є це наслідком того, що Велика Британія і Сполучені Штати відчинили російським ордам браму Східної Європи.

Остаточною думкою автора є те, що по періоді «Pax Romana» і «Pax Britanica» надходить період, в якому над світом запанує «Pax Americana», або «Pax Sovietica».

В РОЗДІЛІ VIII («Атомово енергія») генерал Фуллер зупиняється над наслідками появи атомової бомби і доходить до таких висновків:

Перше — бомба атомово підтверджує його опінію, що була оголошена ще в 1919 році і наведена в розділі 1-му, а саме: оскільки є можливий винахід властивої зброї, то ця зброя творить 99 процентів перемоги. Стратегія, командування, провід, відвага, дисципліна, постачання, організація та всі моральні й фізичні складники, що співдіють у війні, є нічим в порівнянні з великою перевагою зброї і творять вони що найбільш один відсоток цілості.

Друге: хоч бомба атомово не заперечує «права мілітарної еволюції», — що голосить про достосування військ до оточення, яким є цивілізація, з котрої вони вийшли, — то принаймні наразі відвертає те право, бо робить з війни оточення, до якого цивілізація мусить достосуватися, або згинути.

Третє: бомба атомово підтверджує, але й одночасно заперечує твердження автора, що «і якість б'є кількість, а не тільки більша кількість меншу». Зброя атомово підтримує цей вислів автора, що завдяки «**відпролетаризуванню**» війни, вона валить тепер уже абсурдальну засаду народу під зброєю та редукує кількість війська, що бере участь у битві, до мінімуму. Натомість, завдячує вона вищенаведеному твердженню, бо її нищівна потуга — так велика, що скорше збільшення кількості бомб, а не їх якість, будуть вирішувати про знищення противника.

Четверте: тяжко наразі категорично висловлювати щодо слухности, або неслухности «Сталого права Тактичного чинника», яке каже, що наслідком появи нової зброї є рівно ж поява протисередника. Дотепер завжди так було. Одначе, постає питання, чи в цьому випадку, поки дійде до катаклізму, з'явиться відповідний протисередник на час. Справа не представлялась би так грізно, якби була надія, що людськість знову осягає рівновагу умислу і почне знову трактувати війну, як середник політики, а не виключно, як середник катаклізму. Надії на це дуже малі. Навпаки, заноситься на те, що народи тепер будуть битися за поклади урану, або іншого сирівця, з якого будуть робити знаряддя знищення, так як попередньо билися за золото, залізо, вугілля і нафту. Виходячи з останнього заложення, треба застановитися, який вплив на війну може мати бомба атомово.

Передусім треба ствердити, що останній конфлікт і у відношенні до майбутнього буде зовсім застарілим. Бо як довго метою війни буде тільки нищення, виряд сучасних

збройних сил буде видаватись тільки на злом. У війні поміж лябораторіями не буде потрібно війська, повітряної сили, або воєнної флотії. Їх місце заступить всемогутня ракета, що буде порушувана атомовою енергією та виведена в атомову комору ладункову. Одинокою метою цієї ракети буде подмух.

В зв'язку з цим можна собі уявити цілі країни, оточені радаровими станціями, що будуть стало прислуховуватись та очікувати на перший сигнал, що заповідатиме загрози. Недалеко від станцій будуть укриті дві тактичні організації атомових ракет, — одна зачіпна, друга — оборонна. Перші будуть спрямовані на чужі міста в цілому світі тому, що перед вибухом війни — виповідження війни було б божевіллям: жаден нарід не буде знати, котрий з решти народів є властиво противником. Друга організація буде керована радаром. Коли будуть засигналізовані надлітаючі наступальні ракети, ракетні оборони будуть автоматично викинуті в стратосферу й вибухнуть там у часі, який вирішить радар. Ця, позбавлена шуму, битва поміж подмухом і протиподмухом буде відбуватися на височині сотні миль над землею. Час-від-часу прорветься якийнебудь напасник, і тоді Лондон, Париж або Нью-Йорк обернеться у височенний гриб диму і куряви. Тому ніхто не буде знати, що діється... і хто з ким б'ється, про що властиво провадиться війна.

Війна ця буде провадитись так довго, аж поки буде знищена остання лябораторія. Після цього, якщо на землі лишиться яке-небудь життя, без сумніву буде скликана конференція, що вирішить, хто є переможцем, а хто переможеним, при чому останній буде з місця зліквідований першим, як злочинець війни.

Абсурдальність війни є зовсім ясна, але помимо того, перспективи на майбутнє не є радісні. Бо вже тепер сучасні політики мішають військові середники з політичними цілями. Це автор називає «помилкою черчілевською». Звичайно, можна б цього уникнути, якщо б порадились у Clausewitz, який докладно окреслив, чим повинна бути війна для політики («продовження державної політики при вжитті інших засобів»), а чим для вояка. («нічим іншим, як тільки поединком на більшу скалю»). Помимо того, що ці два аспекти взаємно доповнюються, цілі політика і вояка є різні і противні собі. А тому ціллю першого повинна бути поміркованість, другого — насильство. Якщо поміркованість буде заслонено насильством — війна із знаряддя перетвориться на пана, що унеможливить поворот до поміркованости, якої вимагає мир.

Усе це ясно представляє Clausewitz в слідуючих словах. «Підпорядкування політичного пункту бачення військового є противне здоровому розсудку, тому що політика здеклярувала війну; політика є чинником розумовим, війна — тільки знаряддям, а не навпаки. Тому підпорядкування військового пункту бачення політичному є самотньою можливістю».

Тепер постає питання, чи бомба атомова може бути засобом для продовження війни в розумінні Clausewitz'a, а не в розумінні Черчіля. Згідно з думкою автора, це є можливим оскільки, згідно з правом «сталого тактичного чинника» буде винайдений який-небудь контрсередник проти неї. Але якщо цей середник не буде негайно винайдений — війна, після Clausewitz'a, буде неможлива з причини занадто великої нищівної потуги, що посідає атомова бомба.

Самотньою можливістю, що запобігла б цьому — це запанування миру, який би усунув причини майбутньої війни. Це повинно бути доконано після наукового викриття й дослідження причин війни. Автор доходить тут висновку, що причини останніх воєн були натури фінансової і господарчої. Прихід до влади Гітлер завдячував господарчій руїні Німеччини, — що спричинив Версальський трактат, — та безробіттю, що було наслідком накинутаго переможцями повороту до золотого штандарту. Започатковане Гітлером відірвання Німеччини від штандарту золота виявилось так відповідно посувеним для відбудови господарчого життя, що створило правдиву небезпеку для господарки держав, що трималися ортодоксальних метод економічних. Для попертя цих тверджень автор наводить опінію британського міністра закордонної торгівлі, голови Вестміністерського Банку, що була виглошена в 1938-1939 рр., як рівно ж факт проголошення в критичнім моменті для Альянтів (1914) Атлантійської карти, що потім, коли перемога Альянтів вже була певна, була заступлена укладом Bretton Wood з його золотим штандартом та укладом в Димбартон Оокс з його пляном господарчого знищення Німеччини.

Автор не вірить у добровільне усунення народами фінансових і господарчих причин майбутньої війни й висловлює думку, що ці причини будуть автоматично виєліміновані завдяки новим винаходом в ділянці атомовій, що нарешті дасть людині віддавна пошукуваний нею «філософський камінь» та започаткує «Вік Достатку», в якому зникне вартість золота, позички, борги, закордонні ринки, тарифи і т. п.

Але в цілковите виєлімінування війни генерал Фуллер не вірить. Натомість передбачає, що буде винайдений якийсь

протисередник, що зменшить небезпеку безпосереднього поцілення атомової ракети. Одначе, завдяки великій нищівній силі атомової ракети, навіть найкращий засіб оборони не вистачить і не забезпечить краю від знищення. Тому відповіддю на напад атомової ракети не може бути така сама ракета, — треба шукати іншого способу до розв'язання цього питання. Таким розв'язанням може бути удар на ворожі злагоди для викидування атомових ракет і знищення їх і в такий спосіб закінчити війну. Такий удар може бути виконаний тільки десантом війська на повітряних кораблях, які порушуватимуться атомовою енергією з швидкістю тисячі миль на годину. Якщо подібний середник буде вжитий, війна може знову стати тим, чим була — знаряддям політики, а не ціллю самою в собі.

Василів Леонід (майор)

Вплив різних, незалежних від людської волі, чинників на вислід бою

Військовий теоретик, німецький генерал Кляузевіц, у своїй монументальній праці «ФОМ КРИГЕ» вираховує чинники, які на полі бою витворюють певну атмосферу, від якої залежить перебіг бою чи певної бойової акції. Тими чинниками є: небезпека, фізичний і психологічний стан, непевність положення, а також припадковість, або нездійснені надії, які покладалися на військо чи поодинокі осіб; ці останні чинники він називає «фрікціонен»^{*)}.

На війні дуже часто добрий вислід бою залежить більше від того, чи пощастить виелімінувати фрикції, як від того чи були витягнені логічні внески й узяті правильні постанови. Швайцарський полк. Ернст, з праці якого я користався, каже, що для старшин, які належать до армій, що ніколи не воювали, дуже тяжко уявити собі ту чи іншу подію на полі бою, не беручи в ній участі. Так само можемо сказати й ми, українці, бо ми рівно ж, за винятком нечисельної групи, не брали участі в тій війні. Однак між нами є велика різниця, бо коли взяти назагал, то майже всі українські старшини запізнані з атмосферою бою, бо брали участь принаймні в одній війні, а яка б війна не була, більше чи менше змодернізована, вона має всі ті чинники, про

^{*)} З огляду на те, що не можна знайти українського відповідника «Фрікціонен», ми будемо в дальшому викладі називати «фрикція».

які говорить ген. Клязуєвіч (фрикції). Однак швайцарська армія має можливість нормального вишколу, перепроводження маневрів, дослідів і т. д., чого на жаль ми, українці не маємо. Правда, що як би ми добре не приготували навчання, в якому старалися б впровадити вищезазначені чинники, то таке навчання не дасть нам дійсності бою, а коли ми ще додамо фантазії, витворюючи штучні ситуації, то це буде лише гамувати перебіг навчання.

Приклад такої штучної ситуації з додатком фантазії подає німецький генерал. Підчас воєнної гри в терені, синя дивізія переслідує червоних з півночі на південь і перебуває 15 кілометрів на північ від річки, що тече зі сходу на захід. Дивізія має одну добру дорогу, що в місцевості М. переходить через річку, і в тій місцевості дивізія хоче на другий день здобути переправу й захватити непошкоджений міст. На другий день рано розвідка доносить, що ворог опустив місцевість М. і обсадив південний берег. Дивізія негайно наказує одному полкові опанувати місцевість М. і створити мостовий причілок. Не доходячи 2-х кілометрів до місцевості, полк раптом затримався, хоч не було спереду чути жадної стрілянини, а, крім цього, розвідка ще раз ствердила, що місцевість вільна від ворога. В короткому часі командир полку дістає повідомлення, що дорога затарасована, а зійти з неї полк не може, бо по боках дороги — великі природні перешкоди, а тому полк просить прислати якнайскоріше саперів для очищення дороги. Командир полку дуже здивований таким повідомленням і разом з командиром дивізії, який над'їхав, рушають до передового куреня і застають командира куреня з керівником навчання; цей останній, вже в їх присутності, каже курінному, що його курінь не може далше посуватися, бо звідси аж до річки дорога затарасована різними возами і що по ній може з трудом посуватися піший; направо й наліво не можна зійти, бо навіддаль 10 метрів з однієї й другої сторони протікають канали двометрової глибокости. Командир куреня дивиться здивовано на керівника навчання і каже: «якщо так близько ворожі колони стоять переді мною і не стріляють, то вони правдоподібно не хотять більше битися й тому мені легко очистити дорогу й зайняти місцевість, про яку мова в наказі». Тоді керівник каже: «я забувся додати, що в цій колоні немає ані одного чоловіка». На це командир запитує його: «скільки там може бути колон?» — «26 батарей» — відповідає керівник. Командир куреня здвигнув раменами і каже, що нічого з цього не розуміє. На це з піднесенням керівник каже: «26 ворожих батарей!» Завдяки так витвореній ситуації, дивізія простояла 4 години і тим самим дала ворогові час уміцнитися.

Під час обговорення цього навчання, високий начальник сказав: «Кожний керівник навчання має право витворювати різні ситуації, але це не може переходити меж можливостей, бо може статися так, що учасники таких навчань не будуть брати їх поважно».

Однак ця не реальна ситуація стала дійсністю 10 червня 1940 р., коли німецька 44 піхотна дивізія мала опанувати переправу на Ойсе біля Понт Ст. Максенс у Франції. Коли дивізія наближалася до місцевості, то французи висадили міст і по цей бік залишилася вся дивізійна артилерія, яка затарасувала дорогу, і німці мали вимушену одноденну затримку. Як бачимо, вимушену затримку дивізії викликав випадок.

Який має вплив випадок на дальший хід подій — для підкреслення — наведу приклад з власного досвіду.

Під час боїв з партизанами в Словаччині я одного разу дістав наказ передати свій відтинок німцям і машерувати з відділом до місцевості Х, яку мав досягнути о год. 4 рано і там дати воякам двогодинний відпочинок. Вирушив я о год. 12-й ночі; ніч була темна, дорога погана, провадила вона через гірський залісений терен, в якому грасували червоні партизани. Для забезпечення свого табору, що ма-

Передача прапору начальникові Відділу СУВ в Крейцнах

шерував на кінці колони, я визначив чоту з кулеметом. Коли я, по двогодинному марші, зарядив відпочинок, то ствердив, що бракує одного воза й чоти. Я stráтив цілі дві години, поки віднайшов свою «згубу», а військо стратило відпочинок і, не відпочивши, вийшло до нової бойової акції. Пізніше виявилось, що зараз, по вирушенню з місця, останній віз попсувся й затримався, а командир чоти, думаючи, що це затрималася колона, наказав чоті рівно ж затриматися. Як бачимо, — на відпочинок війська вплинули: й випадковість поламавання воза й помилка командира чоти, що не ствердив причини затримки воза.

Таких прикладів можна навести безліч, тому не будемо затримуватися, а перейдімо далі.

Націям, які не провадять воєн, або таким, що не мають власного війська, а мають лише колишніх вояків, які в найкращому випадку згуртовані в комбатантських організаціях, нічого більше не залишається, як студіювати літературу тих армій, які мають великий досвід з останньої війни. Правда, і цей спосіб є зв'язаний для нас з великими труднощами, бо не вся військова література є приступна для нас, як рівно ж дуже перешкоджає цьому незнання чужих мов.

Правда, що у військовій літературі трудно знайти донесення, які давали б правдивий життєвий образ з поля бою, а якщо і є такі, то вони переважно стосуються проблеми вищого керівництва, а менше малих відтинків. Якщо ж і трапляться описи й донесення з менших відтинків, то вони переважно суб'єктивні, бо той, що подає ці донесення, часто не має відповідних підстав — це одно; а друге — це те, що в таких описах або донесеннях часто на перше місце висувається особисті переживання. Одним словом, рідко трапляються бойові описи, які історично відбивали б певну акцію і одночасно мали б в собі дух модерної війни.

Недавно в рамках великої праці американського генерального штабу: «У.С.А. (Америка) в II-й світовій війні» з'явився опис трьох бойових акцій, що їх перепроваджувано в стисло обмеженому часі й терені.

В цьому описі знаходимо подробиці перебігу бою куреня, сотні й чоти. Читач має змогу докладно стежити переживання малих підрозділів, а навіть і поодиноких вояків. Книжка ця опрацьована на підставі багатьох документів, рапортів та зізнань полонених. У деяких випадках на тих теренах, про які йде мова, відтворювалися бойові сцени, де участь брали ті, що в часі війни там билися.

Опис цих боїв є суворо об'єктивний, без жодних прикрас, не звертається навіть уваги на престиж деяких командирів, подаються помилки, як командирів, так і війська. Ця

книжка подає досить виразно, як, на вигляд, маловажні випадки впливають на хід бою.

Опис першого бою.

Форсування американцями Мозелі біля Дорнот-Арнавіль (С. Метц) у вересні 1944 року.

Акція ця розпочалася в атмосфері повної непевності щодо стану, як рівно ж незнання німецьких намірів. Американці були тієї думки, що німці будуть на Мозелі ставити слабкий опір і що американцям пощастить сфорсувати річку без поважних боїв. Для виконання цього завдання американці призначили 7 панцерну дивізію, яка розпочала акцію без ґрунтового підготування, в надії, що вона без жодних труднощів опанує той чи інший міст. Насправді німці були міцно рішені боронити Метц по обидвох берегах Мозелі. Для цього вони створили боєздатну групу з старшинських і підстаршинських кіл і обсадили форти, які американці вважали перестарілими й безвартістовими.

Німецький резерв у силі одного панцерного полку випадково був розміщений недалеко від того місця, де американці мали замір переправитися через річку. Про це все американці не знали, вони не мали на своїй мапі форту Дріант, який своєю артилерією з західного берегу, фланкував місце переправи. Така оцінка стану американців постала в наслідок фальшивих донесень. У штабі американського корпусу від довшого часу панувала думка, що частини 7-ї панцерної дивізії ще пополудні 7 вересня переправилися на другий бік річки й утворили там мостовий причілок; насправді розвідка намагалась човнами переправитися, але була німцями відбита. В наслідок фальшивої оцінки не було координації наступу, а лише плутанина й замішання. Частини 7-ї панцерної дивізії й 11 піхотний полк одержали один і той же відтинок для наступу. Біля форту Дорнот один курінь 11 полку натрапив на курінь 7-ї панцерної дивізії, який мав те саме завдання й той самий відтинок. Табори цих куренів затарасували дороги, поперемишувалися між собою, й треба було багато часу й зусиль, щоб навести порядок; врешті, курінь 7-ї панцерної дивізії, який змалів у наслідок дотеперішніх бойових дій підпорядкувався командирові куреня 11 полку. Завдяки цьому всьому наступ розпочався з досить великим спізненням. Наступ цей, і знову ж випадково, натрапив на два німецькі курені, що були недалеко розташовані. Спочатку наступ ішов пляново, американці створили мостовий причілок і в силі двох сотень швидко посувалися в напрямку форту Ст. Блезе. Наступаючі вже бачили каземати форту, але вогню звідти не дістали. Командир наступу не відважився атакувати

форт без артилерійського підготування, а тому відтягнув свої відділи назад на 400 метрів і зажадав артилерійського вогню. Коли артилерія відкрила вогонь, то багато стрілен влучило у власні відділи, які зазнали страти вбитими й пораненими. Відтягнення сотень назад і зажадання артилерійського вогню зовсім було непотрібне, бо фактично форт на той час не був обсаджений німцями.

В короткому часі німці відкрили сильний вогонь з гармат і мінометів, і німецька піхота вдарила в крило й плечі американців, що наступали. І тут знову немалу роль відіграв випадок, а саме: німці думали, що американці здобули місцевість, що була положена на північ від місця переправи, і тому дали завдання сотні панцерних гренадерів відібрати цю місцевість. Коли сотня розпочала наступ, то ствердила, що місцевість в руках власних відділів, і тому вона пройшла цю місцевість і в дальшій своїй дії вдарила в крило й плечі американців, хоч і не мала цього заміру, ані наказу. В цій ситуації американці побачили, що є загрожений зв'язок з мостовим причілком і тому зарядили відступ. Відворот цей тривав три години, хоч віддаль до мостового причілку виносила півтора кілометра, а деякі стрільці повернулися назад аж на другий день ранком.

На мостовому причілку американці були стиснені, і їм не пощастило поширити його, так само вони відмовилися впроваджувати нові сили, щоб уникнути небезпечного змасування війська; рівно ж їм не пощастило збудувати переправи, а зв'язок і постачання, як рівно ж евакуацію поранених, утримували при допомозі човнів. 8 вересня й наступні дні німці завзято протинаступали й дійшли майже до американських становищ. Така близькість німців відстрашувала поранених американців кликати санітарів. Одного разу німці крикнули по-англійськи: «Припинити вогонь!» На щастя наказ цей був виданий з німецьким акцентом, і тому американці зорієнтувалися, що це німецький «підступ», і коли німці сунулися наперед, то дісталися під сильний вогонь і відступили назад. Другий «трюк», якого вжили німці — це стріляння світляними кулями високо вгору, щоб впровадити в блуд американців, що нібито німці не можуть добре стріляти, і тому можна безпечно навіть підноситися і тоді допіру німці відкривали цільний вогонь.

Бій за мостовий причілок тривав 48 годин, і американцям пощастило втриматися на ньому завдяки добрій підтримці артилерії. Гірше було з іншим курінем того ж самого полку, що збудував мостовий причілок коло Дорноту (Dornot) і мусів на третю ніч відступити на другий берег, при чому зброя й приладдя було кинуте у воду, а військо

переправилося в досить зимній воді за допомогою канату, що був протягнутий між обидвома берегами; тільки поранені були переправлені човнами. На обидвох цих причілках американці зазнали великих утрат.

Нарешті німці хотіли завдати американцям нищівного удару і викинути їх з мостового причілка. Наступ мав розпочатися по 45 хвилинах після того, як американці дали наказ до відступу. Визначений німцями час до наступу був просто ласкою для американців, однак і в цих, сприятливих для американців, умовах відступ не минув гладко: один відділ, що чекав на відступ, огорнула паніка, декілька човнів було поцілено вогнем артилерії, і вони разом із залогою потопилися. Однак більша частина війська досягнула другого берега поки німці розпочали наступ.

Один американський офіцер залишився на причілку, щоб переконатися, чи часом хто не залишився. Як знак, що причілок опущений, він мав вистрілити зелену ракету, і тоді американська артилерія мала спрямувати сильний вогонь на опущені ними становища. Випадково й німці обрали зелений колір ракети, на знак якої німецька артилерія мала перенести свій вогонь на той бік берега. Коли той старшина перешукував терен, то на своє здивування і страх побачив вистрелену вгору зелену ракету, але, на щастя, він мав досить часу, щоб опустити небезпечний терен. Натомість, німці, що на той знак вирушили до наступу, дісталися під сильний нищівний вогонь американської артилерії й мусили опустити причілок. Один американський вояк, що заснув у «лисій ямі», був дуже здивований, збудившись, що немає власних відділів, натомість, побачив багато німецьких трупів. Але і йому пощастило переплинути на другий берег.

Друга акція, про яку буде зараз мова, відбувалася восени 1944 р. в Апенінах. Під час наступу на Готенлінію, що була міцно розбудована й замаскована на височинах, американці примушені були штурмувати, щоб пробити собі дорогу через гірський перевал. Одно з таких становищ перебувало на Монте Альтуцо, що панувало над гірським перевалом Гіого. Для здобуття Монте Альтуцо був призначений I курінь 338 полку. Під час перебігу цієї акції виникло стільки помилок і «фрикцій», що трудно було б у те повірити, якби не вірогідні докази.

Коли курінь дістав завдання пополудні 12 вересня 1944 р. наступного ранку здобути Монте Альтуцо, то в тому часі, як серед командного складу, так і у війську, панував оптимістичний настрій, викликаний чутками про швидке заламання німецького фронту в Італії, про малу бойову вар-

тість і слабе оснащення ворога, якого мали перед собою. Перед куренем на передполі була сотня 363 полку, яка ще перед полуднем просунулася наперед і мала наступної ночі зробити спробу взяти штурмом Монте Альтуцо. Командир сотні помилково думав, що він восягнув височини 782, що була недалеко від головної височини. Насправді ж сотня перебувала на височині 578, розташованій нижче й досить далеко була віддалена від Монте Альтуцо. Курінний І/338, коли стало темно, не міг у терені показати своїм підстаршинам мету й напрям наступу, а припущення, що сотня 363 полку, що нібито мала бути на височині 782 й у темряві могла ще далі просунутися, ще більше утруднювало плян наступу. В цьому стані командирові куреня здавалося, що йому взагалі не доведеться битися за Монте Альтуцо. Цілу ніч намагався курінний вияснити місце сотні 363 полку, але нічого не довідався; не дав йому потрібних відомостей і ІІІ/363, до якого належала сотня. Одного не зробив курінний, а саме: не вислав патрулів і не нав'язав з нею контакту. Таке занедбання тяжко собі пояснити.

Наступ, що розпочався, зробив лише малі успіхи. Ввечері 12 вересня сотня першої лінії просунулася наперед на півтора кілометра при висоті 200 м. Та сотня в певному місці перекрочила навіть німецьку лінію забезпечень, але

Відділ СУВ на збірці

з настанням темноти, мусила відійти назад. Неповодження це сталося, поминаючи теренові труднощі, в наслідок цілого ряду чинників (фрикцій). Радієве сполучення з чотами цілковито завело, піші зв'язкові помилилися в напрямках, які було тяжко виправляти під ворожим вогнем, і на це витрачалось багато часу; замість машерувати при чотах першої лінії, сотенний перебував на своєму обсерваційному пункті й тому не мав жодного впливу на них. Коли вже смеркалося, і він прийшов до першої лінії, то був дуже розчарований, що чоти зробили такий малий поступ, бо він сподівався, що вони перебувають далі. Вже в його присутності один чотовий наказав, без всякої причини, затриматися чоті й не посуватися далі. До цього дійшла ще повна непевність про місце сотні 363 полку; раз припускалося, що вона здобула Монте Альтуцо й перебуває там, другий раз — що її німці відкинули назад, і вона є перед ними. А насправді, по невдалому нічному наступі вона була відкинута німцями й перебувала далеко в долині, на боці від осі посування сотні 363 полку. На другий день, тобто 13 вересня, американці розпочали знову наступ, тим разом двома сотнями в першій лінії, одна обік другої, вздовж головного хребта. І тепер повторилося те саме, що й 12 вересня: радіо завело, телефонічне сполучення не функціонувало, бо нищилося вогнем німецької артилерії, а до цього дійшло ще помилкове читання мапи. В наслідок цього всього ці дві сотні цілий день не могли знайти одна одну. Коли сотня А в наказовому напрямку посунулася далі, то сотня Б, що займала вихідні становища, в темноті, збилася з напрямку й опинилася 700 метрів на захід від наказаного напрямку. Сстенний вірив до самого вечора, що він на правильній дорозі й ніяк не міг зрозуміти, чому він не має зв'язку з сусідньою сотнею. Цікаве й те, що й у команді куреня не зорієнтувалися, що він подає помилкове, неправдиве своє становище. Помилка виявилася тоді, коли його сотня була обстріляла флянковим вогнем німецької оборони, і він зажадав підтримки своєї артилерії. Вірячи в те, що він перебуває на схід від головного хребта, він подав артилерії, як ціль, координати своєї місцевости й був немало здивований, коли недалеко від нього посипалися стріли власної артилерії, але пояснив він це тим, що артилерія помилилася. Допіру командир куреня, що обсервував вогонь артилерії, зрозумів справжній стан.

У такому стані обидві сотні билися без жодного з собою зв'язку і на власну руку. Сотня, що була на правильній осі, скоро дісталася під сильний німецький вогонь і мусила затриматися. Друга сотня, що була на фальшивій осі, здобу-

че нескреслений, спосіб проблеми, що спричинила техніка. Це, на думку Фуллера, doprowadило до нової війни.

Друга світова війна була нагодою до skonfrontowania різних воєнних теорій; між ними на чолу висувалися такі:

1) Вартість народу під зброєю, як знаряддя боротьби, згідно з теорією Clausewitz'a.

2) Вартість механічних військ панцерних, згідно з теорією генерала Фуллера та інших.

3) Вартість лінійної оборони, що була репрезентована оборонною лінією Maginota.

4) Вартість бльокади з концепціями британськими.

5) Вартість теорії Doheta атакowania przemyslu i woli narodu.

6) Вплив повітряних сил на наземні сили і морські.

Перед розважанням над цими технічно-тактичними проблемами — необхідно rozglanuti strategiczne ramy, що в них були ці проблеми оправлені.

Починаючи розважання над повищими проблемами, треба stwierditi, що існують дві стратегії: стратегія знищення і стратегія виснаження. Перша стремить до вирішальної битви, друга — вважає битву одним із багатьох засобів (як маневр, або натиск господарчий), що за їх допомогою osiągaється політична мета. В сучасному, коли військо залежне є від промислової продукції, стратегія знищення має бути успішно перепrowadжена шляхом опанування тих частин краю, без яких противник не може продовжувати боротьбу. Підтвердила це війна Німецько-Польська в-1939 р. й війна з Францією в 1940. Натомість, війна проти Росії в подібний спосіб не могла бути rozigrana, а то з причини величезного простору. Совети це зрозуміли і з самого початку застосували стратегію виснаження ворога, а потім перемінили її на стратегію знищення. Але на таку комбінацію двох стратегій може собі дозволити тільки Росія.

Далі автор переходить до rozglądu вищенаведених теорій:

1) Якщо йдеться про вартість народу під зброєю, то вона була підтверджена, але в іншому вигляді, ніж бачив її Clausewitz. Щоправда, держави змобілізували всіх громадян, здібних до зброї, або до праці. Але тільки невелика частина з-поміж них вирушила в поле. Решту поглинули фабрики, міліція, пожежна служба, протилітунська оборона тощо. Clausewitz бачив нарід під зброєю в касарнях, а друга світова війна спрямувала його до арсеналів.

2) Вартість панцерних військ була безумовно доказана. Всюди, де був добре вжитий танк, він виявився зброєю

вирішальною. І тільки у війні проти Росії в 1942 і 1943 рр. успіхи його були обмежені помилковою тактикою німців та відсутністю тереново-транспортних засобів, що, не послугуючись дорогами, могли б довозити постачання. Засадничою помилкою німців було впровадження в бій проти Росії цілоти панцерних сил, без затримання певної їх частини в резерві для підміни з'єднань першого ешелона, — що дало б можливість не послаблювати темпа наступу. Наступаючи в дуже глибокому просторі німці «втратили віддих», і, не маючи більше машин, повернулися до людської сили, а тим самим ще більше закоркували комунікацію і дали змогу советській панцерній зброї оточити і знищити малорухливу таку силу.

3) Вартість оборони ліній супроти панцерних військ виявилися не дуже великою. А сталося це тому, що в умовах рухомої панцерної війни, оборона повинна бути більш стратегічною, ніж тактичною, а саме: повинна сильно опиратися на просторі, як на чинникові виснаження противника, ніж на перешкодах, як чинникові спротиву. В подібних діях не існує оборони лінійної, ані незаводної оборони постійно. Натомість, існують тільки дві можливості, що допровадили б противника до такого вичерпання, яке дозволило б вирвати у нього ініціативу — в наступі — йти вперед, в обороні — відступати. Подібно, як в кожній кіноті, оборона і наступ залежать від рухливості.

4) Вартість морської блокади є найбільшою, якщо вона позбавляє противника свободи рухів на суходолі. І навпаки, вона тратить своє значення, якщо противник залишить собі можливості здобуття нових джерел забезпечення. Гострота блокади зменшується рівнож в наслідок щораз більшого застосування синтетичних і заступних матеріалів. Рівно ж щораз більше зменшує вартість морської блокади — позитряна блокада, що атакує конвої і бомбардує порти.

5) Вартість теорії Doheta автор оцінює в такий спосіб: «Бомбові атаки на ворожі промислові центри та цивільну людність, як засіб швидкого закінчення війни, були кошовним фіаском. Акція ця не тільки продовжила війну, але захитала підстави майбутнього миру. В 1939-42 рр. кожна велика офензива ясно вказувала, що успіх дій, а тим самим швидке закінчення війни, залежить від інтегрального пов'язання сил — суходольних і повітряних. Помимо того, від 1942 року британці й американці поклали головний натиск на те, що називалося «стратегічним бомбардуванням». Наслідок був такий, що замість одної скоординованої офензиви, провадилося дві окремі битви — одну на сухо-

долі, з недостатньою літунською силою, а другу — проти ворожих міст з надмірною кількістю середників. Шкоди культуральні, страти в людях і забудованнях були величезні. Рівно ж не був узгляднений факт, що в цивілізації промисловій знищення ворожого промислу повинно безумовно виважити з завіс майбутній мир. Для того, щоб узасаднити назву «стратегічного бомбардування» належало б, після заспокоєння потреб війська, решту бомбових сил спрямувати не проти центрів промислових, але проти джерел енергії і проти комунікації. Якби німецькі копальні вугілля й осередки продукції синтетичного палива знаходилися під постійним бомбардуванням, то німецька тяжка промисловість стала б. Правда, при кінці війни така система бомбардування була застосована і doprowadила Німеччину до цілковитого упадку — із-за недостачі палива.

б) Вплив повітряних сил на сили суходільні і морські є величезний. Під час самостійних дій літунства, тактика літунської атаки була так брутальна, як атака колишньої кінноти, а іноді так приголомшуюча, як під час налету на Гамбург, в літі 1943 року. Але найбільших успіхів літунство досягнуло тоді, коли співдіяло з військом, або фльотою. Доказом цього може служити кампанія французька 1940 року, Британський наступ в Північній Африці в 1942-43 рр. та інвазія на європейський континент. Подібне було і на морі, — дії на Кораловім морі в 1942, і на островах Філіппінських 1944 р.

Однак найбільшого перевороту dokonав літак в ділянці повітряного транспорту, як при перевозі військ повітряного десанту, так і при використанні його для цілей постачання.

Якщо йдеться про винаходи, які принесла II-га світова війна, то їх є багато. У великій мірі відноситься це до удіпшення різного роду зброї. Але найбільш революційним винаходом була літаюча бомба та ракета. Спеціально це торкається останньої, бо збільшення засягу дії ракети doprowadить до того, що її нищівна сила буде гльобальною. До цього треба додати, що як літаюча бомба так і ракета зредукували фізичний уділ людини до мінімуму. Живемо в надзвичайних часах. Війна з кожним днем стає щораз більше змаганням поміж винахідниками і щораз менше битвою поміж вояками. Це так очевидно, що щораз більше постає потреба шукати «винахідного генія», і то не стільки поміж тими, що винаходять нові середники бою, скільки поміж тими, що, за допомогою сполучення старих і нових середників бою та устанвлення їх довкола пануючої зброї, — проектують нові воєнні організації, винаходять нові ар-

мії та нові фльоти. Оскільки категорія винахідників нових засобів бою є споріднена з уявою (фантазією), оскільки категорія винахідників нових воєнних організацій є пов'язана розумованням.

Людина, що сполучила струною два кінці палиці, винайшла лук. Людина ця була з фантазією. А той, що трапив на думку звести лучників і вояків, озброєних в сполученні групи — був резонером. Прикладом подібного роду винахідності може служити приготування й організація інвазії Нормандії з барками для висадки на пляжах, ущільненими механічними вozами та штучними портами.

РОЗДІЛ VII («Нафта II») — це як доповнення і замкнення попереднього розділу.

В цьому розділі автор наводить ряд думок і розважань своїх та чужих на тему війни і її впливу на цивілізацію. Автор доходить до висновку, що як довго машина буде управляти війною і миром, так довго існуватиме блудне коло, а саме: машина викликає безробіття, безробіття зміцнює мілітаризм, мілітаризм, щоб усунувити своє існування, потребує ворога; політика робить цього ворога, — наслідком цього є війна, що ліквідує на певний час безробіття.

На думку генерала Фуллера, такий процес вже знаходиться в зародку. Щодо питань військових — генерал Фуллер висловлює опінію, що наближається кінець війська, як він називає «війська до всього», а надходить період війська «спеціального призначення». Узasadнює він це тим, що кожна важлива воєнна проблема може бути швидко й економічно розв'язана тільки при вжитті спеціально для того приготованого інструменту. Військо «спеціального призначення» вимагало б передовсім нового типу Головного Штабу — органу, що подібним був би до заряду великого підприємства. Окрема секція цього штабу повинна була б займатися кожною новою проблемою, спеціально й безупинно досліджувати її в світлі наукового і промислового поступу та постійно подавати винахідникам умови, яким повинна відповідати зброя, яка потрібна для розв'язування цієї проблеми.

Розважаючи над наслідком II-ої світової війни, автор підкреслює, що Європі загрожує здеградування її до ролі причілка Азії. Є це наслідком того, що Велика Британія і Сполучені Штати відчинили російським ордам браму Східної Європи.

Остаточною думкою автора є те, що по періоді «Pax Romana» і «Pax Britanica» надходить період, в якому над світом запанує «Pax Americana», або «Pax Sovietica».

В РОЗДІЛІ VIII («Атомово енергія») генерал Фуллер зупиняється над наслідками появи атомової бомби і доходить до таких висновків:

Перше — бомба атомово підтверджує його опінію, що була оголошена ще в 1919 році і наведена в розділі 1-му, а саме: оскільки є можливий винахід властивої зброї, то ця зброя творить 99 процентів перемоги. Стратегія, командування, провід, відвага, дисципліна, постачання, організація та всі моральні й фізичні складники, що співдіють у війні, є нічим в порівнянні з великою перевагою зброї і творять вони що найбільш один відсоток цілоти.

Друге: хоч бомба атомово не заперечує «права мілітарної еволюції», — що голосить про достосування військ до оточення, яким є цивілізація, з котрої вони вийшли, — то принаймні наразі відвертає те право, бо робить з війни оточення, до якого цивілізація мусить достосуватися, або згинати.

Третє: бомба атомово підтверджує, але й одночасно заперечує твердження автора, що «і якість б'є кількість, а не тільки більша кількість меншу». Зброя атомово підтримує цей вислів автора, що завдяки «відпролетаризуванню» війни, вона валить тепер уже абсурдальну засаду народу під зброєю та редукує кількість війська, що бере участь у битві, до мінімуму. Натомість, завдячує вона вищенаведеному твердженню, бо її нищівна потуга — так велика, що скорше збільшення кількості бомб, а не їх якість, будуть вирішувати про знищення противника.

Четверте: тяжко наразі категорично висловлювати щодо слушності, або неслушності «Сталого права Тактичного чинника», яке каже, що наслідком появи нової зброї є рівно ж поява протисередника. Дотепер завжди так було. Одначе, постає питання, чи в цьому випадку, поки дійде до катаклізму, з'явиться відповідний протисередник на час. Справа не представлялась би так грізно, якби була надія, що людськість знову осягає рівновагу умислу і почне знову трактувати війну, як середник політики, а не виключно, як середник катаклізму. Надії на це дуже малі. Навпаки, заноситься на те, що народи тепер будуть битися за поклади урану, або іншого сирівця, з якого будуть робити знаряддя знищення, так як попередньо билися за золото, залізо, вугілля і нафту. Виходячи з останнього заложення, треба застановитися, який вплив на війну може мати бомба атомово.

Передусім треба ствердити, що останній конфлікт і у відношенні до майбутнього буде зовсім застарілим. Бо як довго метою війни буде тільки нищення, виряд сучасних

збройних сил буде видаватись тільки на злом. У війні поміж лябораторіями не буде потрібно війська, повітряної сили, або воєнної фльоти. Їх місце заступить всемогутня ракета, що буде порушувана атомовою енергією та виряджена в атомову комору ладункову. Одиною метою цієї ракети буде подмух.

В зв'язку з цим можна собі уявити цілі країни, оточені радаровими станціями, що будуть стало прислуховуватись та очікувати на перший сигнал, що заповідатиме загладу. Недалеко від станцій будуть укриті дві тактичні організації атомових ракет, — одна зачіпна, друга — оборонна. Перші будуть спрямовані на чужі міста в цілому світі тому, що перед вибухом війни — виповідження війни було б божевіллям: жаден нарід не буде знати, котрий з решти народів є властиво противником. Друга організація буде керована радаром. Коли будуть засигналізовані надлітаючі наступальні ракети, ракетні оборони будуть автоматично викинуті в стратосферу й вибухнуть там у часі, який вирішить радар. Ця, позбавлена шуму, битва поміж подмухом і протиподмухом буде відбуватися на височині сотні миль над землею. Час-від-часу прорветься якийнебудь напасник, і тоді Лондон, Париж або Нью-Йорк обернеться у височенний гриб диму і куряви. Тому ніхто не буде знати, що діється... і хто з ким б'ється, про що властиво провадиться війна.

Війна ця буде провадитись так довго, аж поки буде знищена остання лябораторія. Після цього, якщо на землі лишиться яке-небудь життя, без сумніву буде скликана конференція, що вирішить, хто є переможцем, а хто переможеним, при чому останній буде з місця зліквідований першим, як злочинець війни.

Абсурдальність війни є зовсім ясна, але помимо того, перспективи на майбутнє не є радісні. Бо вже тепер сучасні політики мішають військові середники з політичними цілями. Це автор називає «помилкою черчілевською». Звичайно, можна б цього уникнути, якщо б порадилися у Clausewitz, який докладно окреслив, чим повинна бути війна для політики («продовження державної політики при вжитті інших засобів»), а чим для вояка («нічим іншим, як тільки поєдинком на більшу скалю»). Помимо того, що ці два аспекти взаємно доповнюються, цілі політика і вояка є різні і противні собі. А тому ціллю першого повинна бути поміркованість, другого — насильство. Якщо поміркованість буде заслонено насильством — війна із знаряддя перетвориться на пана, що унеможливить поворот до поміркованости, якої вимагає мир.

Усе це ясно представляє Clausewitz в слідуючих словах: «Підпорядкування політичного пункту бачення військового є противне здоровому розсудку, тому що політика здеклярувала війну; політика є чинником розумовим, війна — тільки знаряддям, а не навпаки. Тому підпорядкування військового пункту бачення політичному є одинокою можливістю».

Тепер постає питання, чи бомба атомова може бути засобом для продовження війни в розумінні Clausewitz'a, а не в розумінні Черчіля. Згідно з думкою автора, це є можливим оскільки, згідно з правом «сталого тактичного чинника» буде винайдений який-небудь контрсередник проти неї. Але якщо цей середник не буде негайно винайдений — війна, після Clausewitz'a, буде неможлива з причини занадто великої нищівної потуги, що посідає атомова бомба.

Одинокою можливістю, що запобігла б цьому — це запанування миру, який би усунув причини майбутньої війни. Це повинно бути dokonano після наукового викриття й дослідження причин війни. Автор доходить тут висновку, що причини останніх воєн були натури фінансової і господарчої. Прихід до влади Гітлер завдячував господарчій руїні Німеччини, — що спричинив Версальський трактат, — та безробіттю, що було наслідком накинутого переможцями повороту до золотого штандарту. Започатковане Гітлером відірвання Німеччини від штандарту золота виявилось так відповідно посуненим для відбудови господарчого життя, що створило правдиву небезпеку для господарки держав, що трималися ортодоксальних метод економічних. Для попертя цих тверджень автор наводить опінію британського міністра закордонної торгівлі, голови Вестміністерського Банку, що була виглошена в 1938-1939 pp., як рівно ж факт проголошення в критичнім моменті для Альянтів (1914) Атлантійської карти, що потім, коли перемога Альянтів вже була певна, була заступлена укладом Bretton Wood з його золотим штандартом та укладом в Димбартон Оокс з його пляном господарчого знищення Німеччини.

Автор не вірить у добровільне усунення народами фінансових і господарчих причин майбутньої війни й висловлює думку, що ці причини будуть автоматично виеліміновані завдяки новим винаходом в ділянці атомовій, що нарешті дасть людині віддавна пошукуваний нею «філософський камінь» та започаткує «Вік Достатку», в якому зникне вартість золота, прзички, борги, закордонні ринки, тарифи і т. п.

Але в цілковите виелімінування війни генерал Фуллер не вірить. Натомість передбачає, що буде винайдений якийсь

протисередник, що зменшить небезпеку безпосереднього поцілення атомової ракети. Одначе, завдяки великій нищівній силі атомової ракети, навіть найкращий засіб оборони не вистачить і не забезпечить краю від знищення. Тому відповіддю на напад атомової ракети не може бути така сама ракета, — треба шукати іншого способу до розв'язання цього питання. Таким розв'язанням може бути удар на ворожі злагоди для викидування атомових ракет і знищення їх і в такий спосіб закінчити війну. Такий удар може бути виконаний тільки десантом війська на повітряних кораблях, які порушуватимуться атомовою енергією з швидкістю тисячі миль на годину. Якщо подібний середник буде вжитий, війна може знову стати тим, чим була — знаряддям політики, а не ціллю самою в собі.

Василів Леонід (майор)

Вплив різних, незалежних від людської волі, чинників на вислід бою

Військовий теоретик, німецький генерал Кляузевіц, у своїй монументальній праці «ФОМ КРИГЕ» вираховує чинники, які на полі бою витворюють певну атмосферу, від якої залежить перебіг бою чи певної бойової акції. Тими чинниками є: небезпека, фізичний і психологічний стан, непевність положення, а також припадковість, або нездійснені надії, які поклалися на військо чи поодинокі осіб; ці останні чинники він називає «фрікціонен»^{*)}.

На війні дуже часто добрий вислід бою залежить більше від того, чи пощастить виеліминувати фрикції, як від того чи були витягнені логічні внески й узяті правильні постанови. Швайцарський полк. Ернст, з праці якого я користався, каже, що для старшин, які належать до армій, що ніколи не воювали, дуже тяжко уявити собі ту чи іншу подію на полі бою, не беручи в ній участі. Так само можемо сказати й ми, українці, бо ми рівно ж, за винятком нечисельної групи, не брали участі в тій війні. Однак між нами є велика різниця, бо коли взяти назагал, то майже всі українські старшини запізнані з атмосферою бою, бо брали участь принаймні в одній війні, а яка б війна не була, більше чи менше змодернізована, вона має всі ті чинники, про

^{*)} З огляду на те, що не можна знайти українського відповідника «Фрікціонен», ми будемо в дальшому викладі називати «фрикція».

Однак, СУВ знаходить можливості, хоч у скромних рамках, провадити позитивну роботу.

Слід тут відмітити працю Відділів СУВ — в Куфштайні і Шпиталі (Австрія), в Аделаїді (Австралія), Новому Ульмі, Ганновер (Німеччина) і т. п.

УКРАЇНЦІ Й УКРАЇНКИ!

Завдяки Вашій жертвенності, наші інваліди, які залишилися в Німеччині, мають певну допомогу і за це як вони, так і ми, колишні вояки, дуже Вам вдячні. Однак Ваша жертвенність неповна, бо Ви забуваєте тих, які з тризубом на шапці й з рушницею в руках боролись за Батьківщину в 1917-1921 роках. Після того багато вже минуло часу й ті, які тоді віддавали своє молоде життя за Україну, тепер є переважно немічні й старі, а найгірше те, що ще й забуті. Тому звертаємось до Ваших серць, щоб Ви при пожертвах на наших інвалідів, давали частку і для старого вояцтва — з зазначенням «для старих вояків визвольних змагань, організованих в Союзі Українських Ветеранів».

Маленька Ваша «лепта» спричинить їм велику радість і вщасливить їх на схилі їхнього життя.

**Головна Управа
Союзу Українських Ветеранів**

ДО ЧИТАЧІВ

Вже так водиться, що кожна редакція закликає громадянство до складок на видавничий фонд. Редакція «Українського Комбатанта» не хоче брати прикладу з інших видавництв і не апелює до Вас з проханням про складки на видавничий фонд, а просить Вас купити один примірник «Українського Комбатанта» для себе, а другий — для свого приятеля. Завдяки цьому ми будемо мати можливість видати в короткому часі наступне число.

Редакція «Українського Комбатанта»

— Не все гаразд з допомогою нашим інвалідам

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

до наших українських організацій і широких кіл свідомого українського громадянства в Америці

Вельмишановні Громадяни!

В останньому часі з Німеччини напливають все більш тривожні повідомлення про невідрадно тяжкий стан старших віком, немічних заслужених ветеранів наших визвольних змагань, що волею долі опинилися «на німець-

кій економіці» і, проживаючи здебільшого поза притулками для старших, потребують сталої допомоги.

Згідно одержаних правдивих інформацій, не дивлячись на задовільний рівень життя в Західній Німеччині для її громадян, становище чужинців стає з кожним днем все тяжчим, так що навіть фізично здоровим і здібним до праці «діпістам» дістати якубудь роботу з певних причин неможливо. Що ж говорити про старих і німечних? Треба при цьому зазначити, що між примусовими залишенцями може найліпше себе почувають зараз наші інваліди, бо на них сиплеться грошова допомога майже з всіх кінців світу. Але, як нам доносять, (а правди нема де діти), бувші активні, нині німечні, старші віком заслужені учасники наших визвольних змагань, не дістають належної їм допомоги в належних розмірах. Така ситуація втворилась завдяки тому, що при існуючому трактуванні інвалідської справи інвалідів визвольних змагань включено в зальну масу всіх хворих ДП, напр., тих, що в 1949 р захворіли на туберкульозу. Тобто — всім, без огляду на те, чи служили вони коли в українській армії, чи ні, зарахували тепер до однієї категорії разом з інвалідами визвольних змагань.

Не бракує також між цими інвалідами, що одержують сталу, або періодичну допомогу, й таких, які придбали собі інвалідство під час служби в чужих і ворожих нам арміях. Все це дуже добре знають і дошкульно відчувають старші віком, німечні заслужені вояки наших визвольних змагань, особливо **козаки, про яких всі забули.**

Згідно повідомлення Головної Управи СУВ-у з дня 10. червня б. р., в сучасний момент в Німеччині є 87 ветеранів наших визвольних змагань, дійсних членів СУВ-у, які конечно потребують допомоги. Отже, підписаний з повною відповідальністю радить, прийти на поміч цим вищезгаданим обездоленим нещасливим людям та в ім'я правди й справедливості справу цю розв'язати в той спосіб, щоб з грошей, які щедрою рукою уділяє наше свідоме громадянство на поміч інвалідам, якусь певну частину їх, бодай 30% відчислити і надсилати безпосередньо до диспозиції Головної Управи СУВ-у в Німеччині на адресу:

**„Verbandder Ukrainischen Veteranen“, Neu-Ulm, Finningerstr. 32,
W. 3, Germany.**

Це уможливить безпосередньо видачу допомог старим німечним б. воякам армії УНР і армії УГА. Треба також, щоб про таку видачу допомог квартално оголошувати в українській пресі, подаючи до загального відома поіменні списки тих, що одержали такі допомоги.

Палій Борис

Генерал артилерії; інвалід армії УНР

Замовляти окремі примірники «Українського
Комбатанта» (за попереднім надісланням оплати)
та вплачувати гроші за одержані без попередньої
оплати примірники на таку адресу:

Видавництво «Українського Комбатанта»
W. Tatarskyj, Neu Ulm/Donau, Finningerstrasse 32, W. 3,
Germany.

Банкове конто: Sparkasse Neu Ulm/Donau, „Ukrainische
Veteranen“, Konto № 1583.